

KULTÚRA

ROČNÍK XVII. – č. 14

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

9. JÚLA 2014

Vydáva FACTUM BONUM, s. r. o. • Šéfredaktor TEODOR KRÍŽKA • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Mobil: 0911 286 452 • e-mail: kultura@orangemail.sk • Cena 1,50 €

Oslava Najsvätejšej Trojice má dôležité miesto v liturgickom roku Cirkvi. Zmyslom je oživiť vieru, základnú pravdu kresťanstva, vniknúť myslou a srdcom trochu hlbšie do nej. Veriacim sprítomniť, poodhalíť tajomstvo života trojjediného Boha. Boha jedného, ale v troch osobách. Vari nám napadne myšlienka: Nebolo by vhodnejšie i správnejšie ponechať Boha vo svojom nepreniknuteľnom tajomstve, pokľaknúť iba mlčky pred ním? Pred jeho majestátom? Načo o ňom premýšľať, načo rozprávať?

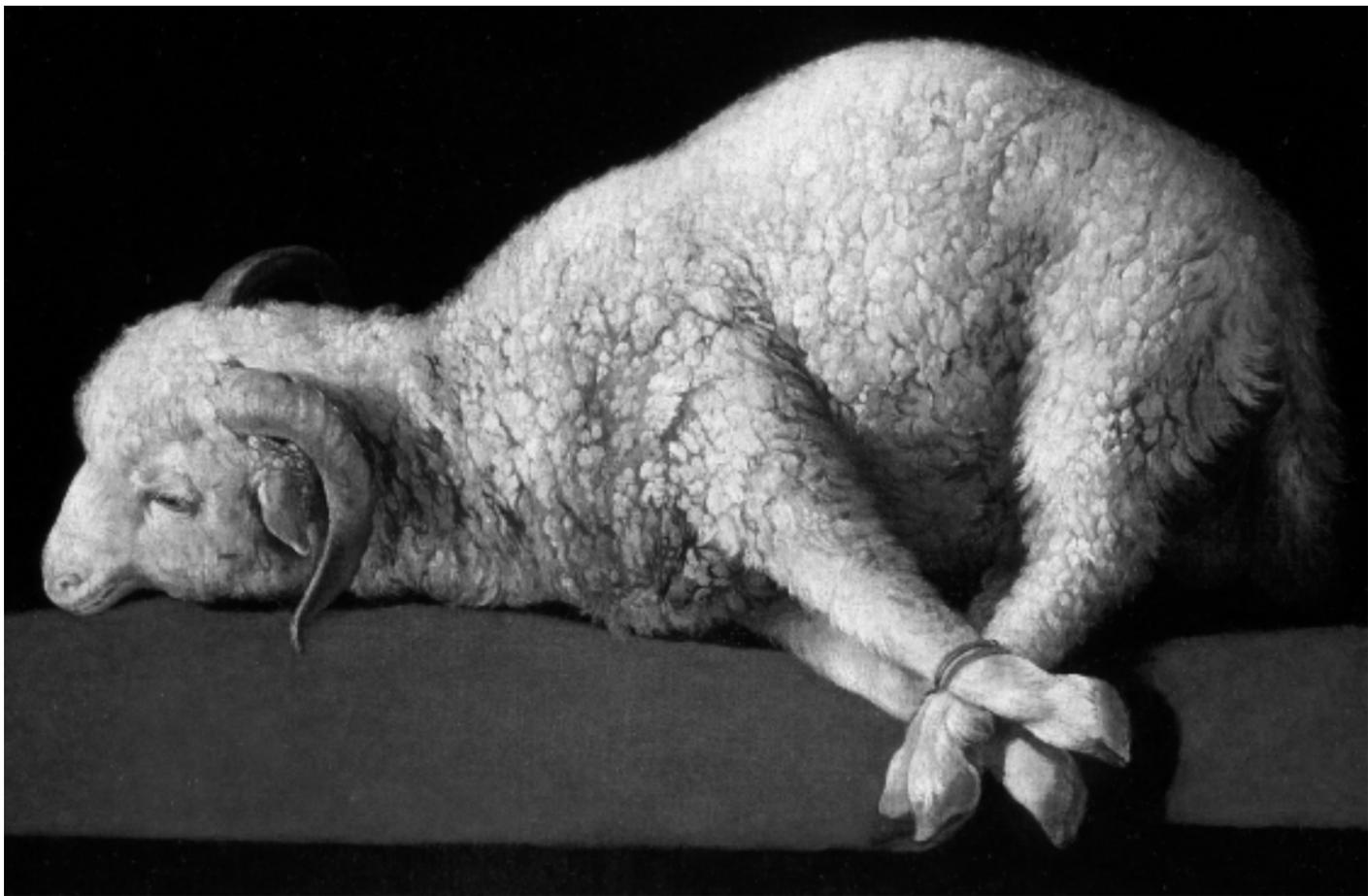
Hej, lenže uvážme: Boh, trojjediný, je Boh, ktorého nám zjavil Ježiš Kristus, náš Pán! V jeho zvestovaní, v jeho Evanjeliách nachádzame hlboké myšlienky o našom živote. Svojím slovom a ešte viac životom nám ukázal vysoké ideály a ciele života. No povedal by som: ešte vzácnejšie je v jeho Evanjeliách, že rozprával o Bohu. On ho zjavil ako trojjediného. Rozprával o Bohu Otcovi. Otcovi svojom, ktorého však aj my smieme nazývať. "Otče náš, Otče môj!" Pričom seba predstavil ako Božieho Syna, ktorého Boh Otec poslal na svet pre našu spásu. Napokon rozprával o Svätom Duchu, ktorý je zajedno s ním a Otcom. Jeho prisľúbil a zoslal ako najvzácnejší dar apoštolom a svojej Cirkvi.

S trojjediným Bohom je potom spätý celý náš život. Na neho sme boli pokrstení. Kňaz, ktorý nás krstom uvádzal do spoločenstva Ježišovej Cirkvi, nás oslovil menom a nato trikrát pokropil vodou na čelo, pričom hovoril: „...krstím ťa v mene Otca i Syna i Ducha Svätého.“ Preto sa k trojjedinému Bohu priznávame každý raz, keď sa pred modlitbou alebo každým dôležitým úkonom poznačujeme krížom a hovoríme: „V mene Otca i Syna i Ducha Svätého.“

Veľkým sviätcom, veľkým aj v modlitbe a rozjímaní, sa trojjediný Boh stal celkom blízkym a dôverným. Ich vnútro celkom uchvátilo jeho tajomstvo, srdce celkom zapálilo láskou k nemu. Prečo by Najsvätejšia Trojica mala byť iba dajakou čírou myšlienkou či dogmou - bez ozveny v našej duši?

O Bohu trojjedinom uvažujú a sprítomňujú ho učiteľia viery a duchovného života Cirkvi od jej počiatkov až podnes. Môžeme ich zadeliť do dvoch skupín: sú medzi nimi ľudia učení, hlboko rozmyšľajúci a ľudia jednoducho zbožní. Opäť raz platí: „Pán Boh nás má všelijakých...“ Načim povedať: obe spomenuté skupiny nepolarizujú, skôr sa dopĺňajú.

Tí prví, kresťanskí učenci, sa odvažujú hlbšie rozmyšľať o Najsvätejšej Trojici. Vedie ich k tomu úprimne prežívaná viera. Predovšetkým zisťujeme u nich hlboký údiv - nad skutočnosťou Boha. Len čo sa pred ňu postaví, priam ich oslepí obrovská žiara. Hneď zisťujú, ako sa Boh nekonečne, zásadne odlišuje od všetkého, čo sa ľudskému poznaniu ponúka v oblasti sveta. Napriek tomu sa pokúšajú presnejšie a jasnejšie vysloviť, kto je a aký je. Výsledkom ich snažení už v prvých storočiach kresťanstva je výpoveď, formula, ktorú poznáme z katechizmu. My ju naďalej odovzdávame prichádzajúcim pokoleniam: Boh je iba jeden. Jeden v tej istej podstate, ale jestvuje, žije v troch osobách. Nevie, nakoľko sme vtedy, ešte deti, porozumeli katechizmovej výpovedi, či nám aj teraz dačo hovorí? Veď nie ľahké pojmy a výrazy: podstata, osoba sú teraz mnohým cudzie, abstraktné. Dnes, ktosi prístupnejšie povedal: „Boh je jeden, niet viacero bohov. Jediný Boh však nežije sám, v dajakej vznešenej samote. Žije ako spoločenstvo troch osôb. Oni sú však v ich nekonečnej láske k sebe spojené v jedno.“ Cítíme, formuly, biedne ľudské slová a pojmy, iba trochu bližšie naznačujú rozumom ne-

Francisco de Zurbarán: Agnus Dei

Ó, Trojjediný Bože!

peniknuteľné tajomstvo.

Cirkevní učiteľia skúšajú ešte aj inú cestu. Hľadajú dajaké náznaky, prejavy, stopy trojjediného Boha v jeho stvoreníach, v hmotnom svete. Predovšetkým však v ľudskom duchu, ktorý sa na svete najviac podobá Bohu. Najhlbší mysliteľ prvých kresťanských storočí, svätý Augustín, je odborník aj v náuke o Najsvätejšej Trojici. Nachádza ako príklad nasledujúcu stopu v človeku: jeho duša je iba jedna. Má však akoby tri časti: rozum, pamäť a lásku. Uvedenými schopnosťami duša žije. Rozumom rozmyšľa, pamäťou uchováva získané poznatky, láska hýbe jej vôľu. Uvedomujeme si, aj obrázky svätého Augustína sú iba ľudským pokusom priblížiť sa k dačomu, čo ostáva navždy zahalené v tajomstve.

Nepovažujme však tieto pokusy za zbytočné. Jeden z najväčších učencov kresťanského stredoveku, svätý Tomáš Akvinský, často vyhlasuje: „Najvyšším, posledným cieľom všetkého ľudského poznania je Boh!“ Povedal to pred viac ako sedemsto rokmi. Akokoľvek, nemohlo by to platiť aj v dnešnej chaotickej dobe? Aj pre nás osobne?! Sme doslova bombardovaní informáciami všetkého druhu. Zväčša úplne nepotrebnými pre našu spásu! Zhromažďujeme toľko vedomostí... Žiadame si vniknúť poznaním do tajomstiev prírody a vesmíru, i do skutočnosti človeka. Jeho DNA - do jeho tela i do jeho ducha. Pritom Boh nekonečne prevyšuje prírodu i človeka! Nie sú potom len jednostranné snaženia človeka aspoň čiastočne scestné a nevedú ľudstvo do slepej uličky? Nemal by byť na samom prvom

mieste ON predmetom a cieľom nášho poznania?

Obráťme sa však k tým druhým „učiteľom“ o trojjedinom Bohu, k zbožným ľuďom. Oni bez toho, aby stratili z dohľadu Boha, ako jestvuje sám osebe, hľadajú Boha pre človeka. Najsvätejšej Trojici sa približujú, lebo to potrebuje a žiada ich srdce. Nevychádzajú z vysokých pojmov a poznatkov, lež priamo zo života. Trojjediného Boha vidia nasledovne: Je to Boh, ktorý sa trojakým spôsobom stáva blízky človeku: ako Boh -

RUDOLF MASLÁK

Otec, Boh - Syn a Boh - Duch Svätý.

Kto je Boh, i Boh trojjediný, čím by sa pre nich mohol stať, im zjavuje životná skúsenosť. Jeho spoznávajú krok za krokom na osobnej ceste životom. Predovšetkým, žijú pred Bohom a na neho upriamujú svoj duchovný zrak. Volajú k nemu v radosť i žiaľ, v skúsenostiach dobra i zla. Činia tak slovami chvály a vďaky. Neraz aj s bolestnými otázkami: Bože, kde si? Bože, kto si? Bože, prečo sa vzdaluješ odo mňa? Prečo mi odopieraš znaky svojej lásky? Priznávam, často obdivujem naše veriace matky, ich prirodzenú schopnosť, umenie sprítomniť Boha dieťaťu, ktoré ešte iba začína otvárať oči na svet. Odkiaľ to majú? Skadiaľ sa to naučili? Nie z učných kníh, lež z vlastnej životnej cesty k Bohu a Ježišovho Evanjelia.

V ňom Ježiš rozpráva o Bohu Otcovi. Učí, ba nariaďuje, nazývať ho menom: Otec! Ten Boh, môj Otec, ma pozná, vie o mne. Vie o všetkom čo po-

trebujem, prv než by som prosil. Je naozaj taký, ten Boh nekonečne veľký, čistý, svätý? Neveril by som, neodvážil by som sa ani pomyslieť na dačo také, keby som to nepočul z Ježišových úst!

On Ježiš Kristus, je Boh, ktorý sa nám stal natoľko blízky, že prišiel medzi ľudí ako jeden z nás. V chatnom ľudskom tele. On, Syn Boží, sa stal Synom ľudskej matky, aby snal z človeka kľatbu zla, ortieľ večnej smrti. On je spoločníkom, spoluidúciom na mojej životnej ceste. Ježiša smiem vidieť vedľa seba vo všetkom, čo prežívam, hlavne vtedy, keď kráčam cestou utrpenia; jeho, ktorý prešiel všetkými ľudskými utrpeniami. On, umierajúci na kríži, mi bude blízky v posledných okamihoch pozemského života. Spolu s ním chcem prekročiť prah do večnosti.

On - Duch Svätý, je tretia Božská osoba. Boh, ktorý sa mi vlieva do duše, a tak sa stáva životom, kreatívnou životnou silou môjho ducha, mojím poznaním, mojou múdrosťou, mojou vnútornou silou. Duch Svätý ma vedie na životných cestách. Keď sa k nemu vrúcne utiekam, vnuká správne rozhodnutia v mojom počínaní. Jeho silou som schopný veriť, dôverovať, znášať i veľa pretrpieť. On, Láska, uschopňuje milovať Boha a všetkých, s ktorými sa v živote postretávam.

Nahliadame, ak sa v našom myslení o Bohu zveríme Ježišovi Kristovi a jeho Evanjeliu, keď vystríme ruky k nemu, aby nás viedol k skutočnosti Boha, trojjediný Boh neostane čírou myšlienkou, suchou teóriou. Nestane sa iba predmetom zvedavých špekulácií. Každé slovo o ňom bude radostným posolstvom a žitou vierou.

Svoj stĺpček vždy píšem až nakoniec, keď už mám celé číslo hotové, aby som nikomu neubral priestor. Píšem do tohto okraja, ktorý zvýši. Dnes výnimočne už po tretí raz odznova, pretože môj staručký počítač sa rozhodol skúšať ma z trpezlivosti a dvakrát ma o hotový a zalomený text pripravil. Aj také sa stáva.

Písal som ako vždy o tom, čo ma najviac trápi. A vyjadril som ľútosť, že opäť rozjatriam amerifikované city pani Vášaryovej, ne dá mi. Nemôžem prehliadnuť výroky viceprezidenta Spojených štátov Bidena. Raz darmo, USA sa pasujú do roly svetovej jednotky, túto rolu si nevyboxujú v ringu ani nevykopávajú na futbalovom štadióne, ale na bojovom poli, lepšie povedané - z oblohy pomocou rakiet a bezpilotných lietadiel či organizovaním štátnych prevra-

Do tretice...

TEODOR KRIŽKA

tov ako na Ukrajine. Prehliadať výroky ich čelných predstaviteľov sa mi vidí na Kultúru nekultúrne, tobôž, ak tie výroky priamo torpédujú všetko, o čo sa Kultúra od samého začiatku usiluje - obhajobu kresťanskej tradície.

Viceprezident Biden vyhlásil, že civilizované štáty sa poznajú podľa práv sexuálnych menšín, ba že tieto práva musia byť nadradené kultúrnym a duchovným tradíciám. V prvom rozhorčení som napísal, že pardon, v takom prípade sa necitím súčasťou tejto civilizácie. Nemôžem považovať za civilizáciu systém, v ktorom sa vraždia nenarodené deti, schvaľuje sa eutanázia a núti sa spoločnosť namiesto otca a matky poznať iba rodiča č. 1 a rodiča č. 2. Potom mi prišlo na um, koľko asi konzervatívnych Američanov tento podivný viceprezident zdvihol zo stoličky, a svitla vo mne nádej, že každým takýmto výrokom sa možno naopak brieždi na lepšie časy. Že si naostatok ľudia do zvyškov svojho driemajúceho svedomia uvedomia, koľká odbíja a naozaj odložia svoje súkromné radosti a boľáčky nabok, aby sa chvíľu opäť angažovali pre dobro a spravodlivosť.

Nedá sa donekonečna prechádzať okolo katedrál, ktoré povstali z viery našich predkov a nepočuť tie žaloby kameňa! Kričí to na nás od všadiaľ, z portálov a fiál, z lomených gotických oblúkov, ba dokonca aj z kúskov pseudomodernistickej architektúry, kde sa ozaj Duch Svätý musí namáhať, aby v nich prebývalo sacrum. Kričí to z polí a okrajov ciest, z božích múk a kaplniek, z križov na rázcestiach, ba aj z mlčiacich píšťal organov. Kričí to z vieroučných kníh. Aspoň ja ten krik počujem a počujem ho tak hlasno, až mi skoro trhá ušné bubienky.

Volá to a pozýva - nie takmer zacloniť oltár motocyklom, ako to bolo nedávno v Národnej bazilike, ale pozdvihnúť nad všetku márnosť sveta Sviatosť oltáru a vzdať na kolenách úctu Spasiteľovi prítomnému v premenenom Chlebe a Víne. Vzdať úctu, chváliť a prosiť o pokoj duše a o mier pre tento svet, ktorý naše vedomie opäť navyká na údajnú nevyhnutnosť vojny. Vari to nepočujete? Vari si vymýšľam, že ktosi kdesi uvažuje o preventívnom jadrovom údere? Vari nevidíte, že Berlínsky múr nikto neodstránil, iba ho na pár rokov odložili do depozitu až do času, kým sa opäť hodí umiestniť ho o tisíc-tisícpäťsto kilometrov východnejšie?

Je strašné počúvať z úst politika, ktorý sa hrá na dobrého anjela, že obchodné záujmy musia byť nadradené ľudským právam. Veď je to iba Bidenov výrok vyslovený inými slovami. Menšímy, akékoľvek, národnostné či sexuálne, sú iba kúsky krýh, ktoré sa dajú posúvať a zrážať za výdatnej pomoci médií a dobre platených ambasadorov. Ich triestivú silu vidíme u nášho východného suseda, akoby opitého ilúziami o bohatej a úspešnej Ukrajine.

Treba sa zobudiť. Masovo, u nás i v Európe. Lebo sme povinní ochrániť svoje deti pred pohoršením. Nemôže nám byť nijakou útechou, že lepšie by bolo zavesiť mlynský kameň na šiju a hodiť do mora takého, kto pohorší čo len jedného z týchto maličkých.

V druhej polovici júna poľské noviny Wprost uverejnili prepis nelegálneho odpočúvania rozhovoru poľského ministra zahraničných vecí Radeka Sikorského s poľským ministrom financií. Sikorski sa vyjadroval ku poľsko - americkým vzťahom v bezpečnostnej oblasti a vyjadroval sa veľmi nediplomaticky, čiže otvorene. Povedal: „Poľsko - americký spolok nemá žiadnu hodnotu, je škodlivý, lebo nám vytvára falošný pocit bezpečia. Je to úplný bullshit“. Dešifrujme si toto vyjadrenie Sikorského. Vzťahy Spojených štátov ku európskym spojeneckým štátom sa v bezpečnostnej oblasti realizujú prostredníctvom NATO. Slávny 5. článok Zmluvy o NATO má zabezpečiť, že v prípade napadnutia jedného členského štátu NATO príde mu na pomoc celá organizácia. V skutočnosti je toto len propagandistický výklad článku 5 zmluvy o NATO. Samotný článok 5 znie, že ozbrojený útok proti jednej alebo viacerým členským štátom v Európe alebo Severnej Amerike sa bude posudzovať ako útok proti všetkým a na základe toho sa zhodli, že každá z nich bezodkladne vykoná samostatne a v zhode s inými zmluvnými stranami takú akciu, o ktorej usúdi, že je nevyhnutná, vrátane použitia ozbrojenej sily. Čiže použitie ozbrojenej sily alebo inými slovami ísť na pomoc napadnutému nie je automatické a závisí od posúdenia každého členského štátu.

Takéto znenie článku 5 potvrdila diskusia v americkom Senáte pred jedenástimi rokmi, keď sa NATO rozširovalo aj o bývalé socialistické štáty, medzi nimi aj o Slovensko. V Senáte bola dosť silná skupina senátorov, ktorí nechceli vziať na pleciah Spojených štátov záväzok brániť krajiny ako napr. Slovensko. Práve Slovensko zaznievalo vo vtedajších diskusiách v Senáte ako ilustratívny príklad, či by nám Spojené štáty boli povinné ísť na pomoc, ak by sme boli napadnutí. Diskusia senátorov a zástupcov vlády potvrdila, že automatický záväzok Spojených štátov ísť nám na pomoc z nášho členstva v NATO nevyplýva. Nuž a vieme si predstaviť, že by nám Spojené štáty išli na pomoc, ak by sme boli napadnutí, ale obrana Slovenska by sa nekryla s dôležitými štátnymi záujmami USA?

Všetci naši atlantisti dodnes tvrdia, že NATO je pre nás vrcholnou zárukou bezpečnosti. Poľský minister zahraničných vecí Sikorski im to teraz povedal. Nie je zárukou bezpečnosti. Keď Sikorski spochybnil americké spojenectvo ako záruku bezpečnosti pre Poľsko, potom pre Slovensko to platí aspoň dvadsaťnásobne. Sikorski išiel ďalej. Povedal, že poľsko-americký spolok je pre poľskú bezpečnosť škodlivý. Aj to platí vrchovatou mierou. Vstup do NATO mal pre Slovensko následok, že naša armáda sa prestávala pre účely zahraničných expedícií, ale nie pre obranu slovenských hraníc. Naša armáda je schopná vyslať odmínovaciú

jednotku do Afganistanu alebo do Iraku, ale nie je schopná pokryť slovenské hranice, ak by cez ne prechádzali napr. ozbrojenci podporujúci iných ozbrojencov na Slovensku. Tlak NATO na prezbrotie slovenskej armády z ruských zbraní na západné vedie postupne k tomu, že slovenská armáda nebude mať žiadne zbrane. To isté platí o všetkých armádach bývalých socialistických krajín. NATO vy-

JÁN ČARNOGURSKÝ

NATO je bullshit

užíva armády bývalých socialistických krajín na podporu svojich expedičných akcií, za cenu potlačenia ich základného poslania zabezpečovať národnú

pár rokmi riešil výzvou k Nemecku, aby sa viac angažovalo v európskych záležitostiach. Čiže medzi Ruskom a Nemeckom si vyberá Nemecko. Zaujímavú cestu ku zvýšeniu svojej bezpečnosti, nie iba vojenskej, volí Maďarsko. Orbánovej vláde možno kadečo vytýkať, ale zahraničnú politiku robí spomedzi vyšeegrádskych krajín najzaujímavejšie. Maďarsko má tradične dobré vzťahy s Nemeckom, tie si pes-

tuje aj naďalej, ale uvedomele rozvíja svoje vzťahy s Ruskom. Vzťahy so Spojenými štátmi akoby položilo na ľad, v NATO nie je vôbec aktívne a Európskou

Sikorski:
Poľsko-americký spolok nemá žiadnu hodnotu, je škodlivý, lebo nám vytvára falošný pocit bezpečia.

obranu. NATO slúži ako bezpečnostná garancia pre európske členské štáty v tom zmysle, že bráni ich vzájomnému napadnutiu. Ale túto úlohu plní lepšie Európska únia, v ktorej sú všetky tieto krajiny. NATO je aktívne v prípade Ukrajiny, pretože znepriatelenie Ukrajiny a Ruska je v záujme Spojených štátov.

Odpočúvané zverejnenie Sikorského slov bolo síce nezákonné, ale prvýkrát jasne pomenovalo problém bezpečnosti postkomunistických krajín. Ak páchatel'ov odpočúvania chytila, mohli by im to započítať ako pohľadujúcu okolnosť.

Konštatovanie, že Spojené štáty nám vytvárajú iba falošný pocit bezpečnosti, ale skutočnú bezpečnosť nevytvárajú, je iba začiatkom definovania problému. Ak záruka bezpečnosti prostredníctvom spojenectva so Spojenými štátmi, čiže prostredníctvom NATO, nie je zárukou bezpečnosti, potom treba rozmýšľať, akú inú záruku bezpečnosti hľadať či vytvárať. V prípade Poľska sa opäť otvára dilema jeho zemepisného postavenia medzi Ruskom a Nemeckom. Bismarck kedysi povedal, že jediná konštanta v politike je zemepis. Sikorski túto dilemu pred

úniu akoby pohrdalo. Snaží sa aspoň udržiavať svoje nadštandardné vzťahy s Poľskom, aj keď to už veľmi nejde. Zmenené geopolitické pomery v strednej Európe po II. svetovej vojne neslúžia natoľko jednote poľských a maďarských zahraničných záujmov ako tomu bolo pred vojnou.

Slovenská vláda na jednej strane sa snaží o vyrovnanú politiku smerom k Rusku aj smerom na západ, ale nedokáže túto politiku otvorene sformulovať ani tak surovo ako Sikorski, ani prešpekulovane ako Orbán. Ešte nemožnejšia je česká zahraničná politika. Nedokáže sformulovať svoje bezpečnostné vzťahy s Ruskom, k Nemecku má podvedomú nedôveru, o EÚ vidí, že bezpečnostne je to zdochnutá kačka a Spojené štáty sú ďaleko.

Udalosti na Ukrajine odhľadli milosrdný závoj nad bezpečnostnými otázkami v Európe a nútia krajiny hľadať svoje bezpečnostné záruky aj mimo existujúcej EÚ a NATO. Hľadanie sa obyčajne začína diskusiou. V Poľsku ju začal Radek Sikorski veľmi pútavo. Na Slovensku sa taká diskusia ani len nezačala.

Albo sa u nás neodpočúva.

Postoj vlády Spojených štátov amerických (USA) k Dr. E. Benešovi a jeho činnosti v rokoch 1939-1942 nebol taký priateľský a sympatický, ako to v svojich Pamätiach vykresľuje exprezident Beneš alebo ako to podáva česká a slovenská marxistická i postmarxistická historiografia. Podľa tejto interpretácie USA boli vždy a vo všetkom bezvýhradne na strane Dr. Beneša a proti existencii Slovenskej republiky, ktorú diplomaticky nikdy neuznali.

Táto zjednodušená a v mnohých ohľadoch umelo vytvorená verzia vzťahov Spojených štátov voči exilovej činnosti Dr. Beneša dostáva však podstatne odlišnú podobu v konfrontácii s príslušnými dokumentmi v západných archívoch.

Niet pochýb, že pre politickú činnosť Benešovho druhého zahraničného odboja (1939-1945) bol postoj Spojených štátov veľmi dôležitým faktorom v jeho plánoch a politických podujatiach.

Hoci USA vstúpili (presnejšie: boli vtiahnuté japonským útokom na Pearl Harbour) do II. svetovej vojny až dva roky a tri mesiace po jej vypuknutí, ich sympatie boli od začiatku na strane západných spojencov. Odrážalo sa to nielen v ich pomere k Veľkej Británii, Francúzsku a neskôr aj k Sovietskemu zväzu, ale aj v pomere k tým štátom, ktoré sa v prvých rokoch vojny dostali pod nemeckú nadvládu a mali svoje exilové vlády v Londýne. Spojené štáty naďalej uznávali vlády Holandska, Belgicka, Nórska, Dánska, Juhoslávie, Grécka... a akreditovali k nim svojho vyslanca. Len jednej emigrantskej vláde sa takéhoto uznania nedostávalo - česko-slovenskej exilovej vláde Dr. Beneša.

Keď človek číta Benešove Paměti, nadobúda dojem, že medzi Dr. Benešom a vedúcimi osobnosťami americkej politiky i amerického verejného života boli vždy tie najsrdečnejšie vzťahy. Dr. E. Beneš sa celkom neskomne chváli, akéj úcte a vážnosti sa v USA tešil, ako sa mu dostávalo všestrannej pomoci, ako mal otvorené dvere až po Biely dom, ako dával rady a poučenia americkým politikom a štátnikom, ba i samému prezidentovi Rooseveltovi.

Skutočnosť však bola omnoho prozaickejšia. Zodpovedné americké úradné miesta - osobitne americké ministerstvo zahraničia (U. S. Department of State) - boli voči osobe Dr. Beneša chladné a nedôverčivé, neschvaľovali jeho politické plány a s podozrením hľadeli na jeho politické ambície. V momentoch úprimnosti si to priznával aj sám Dr. Beneš. Keď sa nemusel pretvarovať a myslieť si, že ho nikto nepočúva, jeho obdiv a srdečnosť voči Amerike a Američanom veľmi rýchle vychladli. Pri takých príležitostiach mal na adresu Američanov a predstaviteľov americkej politiky niekoľko nelichotivých poznámok; jednoducho ich nepokladal za seberovných, ale za politických analfabetov, najmä pokiaľ ide o zahraničnú politiku. Dňa 10. okt. 1942 poslať do Protektorátu tajnú situáciu správu a v nej charakterizuje Američanov ako politických amatérov, ktorí „o európskej politike nevedia nič a nebudú o nej nič vedieť ani po vojne“.

V týchto trpkých slovách treba vidieť Benešovo sklamanie nad tým, že sa mu dlho nepodarilo presvedčiť a získať na svoju stranu najsilnejšieho partnera spojeneckej protihitlerovskej koalície. Americkí

diplomati nepodľahli jeho charizmám a nedali sa presvedčiť údajnej sile jeho argumentov.

Nech sú názory Dr. Beneša o vtedajšej americkej diplomacii akokoľvek odsudzujúce, faktom je, že v čase, keď USA odmietali priznať postavenie plnoprávnej exilovej vlády jeho politickej reprezentácii v Londýne, na americkom ministerstve zahraničia sedeli ľudia, ktorí boli politicky rozľadení a ideovo samostatní. Nemuseli sa spoliehať na informácie Dr. Beneša, ani na informácie z druhej ruky, ale na základe vlastného pozorovania posudzovali a vyhodnocovali európsku i svetovú situáciu. Demokraciu chápali ako vládu podľa želania väčšiny a v politike postupovali podľa tradičných amerických zvyklostí. Za takýchto okolností je celkom jasné, prečo neprijímali Benešove politické kombinácie a plány, prečo mu odmietali priznať „nepretržitú legálnu kontinuitu Česko-Slovenska“ a jeho „naďalej platné prezidentské“ a keď pochybovali nad pravdivosťou jeho argumentov, v ktorých uisťoval, že „všetci Česi a 90% Slovákov“ ide za ním a podporuje jeho politickú líniu. Veď vtedy v Amerike žila takmer štvrtina slovenského národa a z tejto masy sa k Benešovi hlásilo sotva 10%. Plk. Bill Donovan, vedúci organizácie OSS (Office of Strategic Services, organizácie, z ktorej vyrástla dnešná CIA) pravidelne informoval Štátny sekretariát o postoji amerických Slovákov k Dr. Benešovi a jeho zahraničnému odboju. V auguste 1942 oddelenie OSS, ktoré sa zaoberalo s národnostnými skupinami v USA (The Foreign Nationalities Branch of OSS) v tajnom memorande informovalo ministerstvo zahraničia: „Prostý a jasný fakt je, že najvýznamnejšia slovenská organizácia v USA (t.j. Prvá slovenská katolícka jednota - FV) so 150.000 členmi je proti-benešovská a proti-československá. Druhá najvýznamnejšia organizácia s 90000 členmi (t.j. Slovenský národný spolok - FV) je pročeskoslovenská, ale je protibenešovská a za Hodžu.“

Dr. Benešovi veľmi záležalo na tom, aby sa pred domácim odbojom mohol pochváliť, že jeho exilnú vládu uznávajú aj USA. Od júla 1940, keď britská vláda uznala dočasnú československú exilovú vládu, zvýšil svoje úsilie a všetkými možnými cestami i chodníkmi sa usiloval dosiahnuť, aby podobné uznanie dosiahol aj od americkej vlády. V tomto úsilí ho podporovala aj britská vláda, ako aj poľská exilná vláda gen. Sikorského. Do akcie sa zapojili aj viaceré české a „česko-slovenské“ organizácie v USA a niekoľkí americkí senátori a kongresmani. Títo intervenovali vo Washingtone a usilovali sa presvedčiť americké vládne kruhy, že je potrebné, aby vláda Spojených štátov poskytla morálnu podporu štátu, pri vzniku ktorého aktívne asistovali a ktorý sa stal prvou obeťou nacistickej agresie. Výsledky boli však také nepatrné, že navonok neboli ani viditeľné.

Dr. E. Beneš sa od leta 1940 usiloval získať prístup k americkému veľvyslancovi v Londýne (John C. Winant), ktorému chcel vysvetliť dôvody, prečo by USA mali uznať jeho exilnú vládu. Ten však - podľa inštrukcií z Washingtonu - musel vždy zdvorilo odmietnuť akokoľvek stretnutie, či už oficiálne alebo súkromné. Trvalo takmer rok, kým sa britským diplomatom podarilo sprostredkovať stretnutie, ktoré sa potom konalo 29. marca 1941 na americkom veľvyslanectve. Dr. Beneš a veľvyslanec Winant mali dlhý poldruhohodinový rozhovor. A toto je vari všetko pozitívne, čo sa dá o ich stretnutí povedať. Dr. Beneš predložil svoje argumenty, štatistiky a odôvodnenia, ale neprelomil hrádku nedôvery,

ktorú vláda USA voči nemu mala. O svojej návšteve referoval britskému reprezentantovi pri dočasnej československej vláde (bol ním R. H. Bruce Lockhart), ktorému sa sťažoval, že okrem sympatického vypočutia nedostal nijaký pozitívny prísľub. Výsledkami svojej návštevy bol tak sklamaný, že výslovne žiadala, aby sa o nej v britských časopisoch a v rozhlase nič neuvádzalo.

Podobne skončila aj rozsiahla kampaň českých a česko-slovenských spolkov a organizácií v USA. Pro-

iných našich význačných činiteľov, najmä A. Hlinku, biskupa Vojaššáka a vedel aj o Martinovi Rázusovi. Ba i Karol Klinovský ho vraj bol niekoľkokrát navštíviť ako chargé d'affaires vo Varšave. Je teda o slovenskom probléme dosť dobre informovaný. Vyslovil svoje nesmierne potešenie, že si bude môcť svoje vedomosti o Slovensku jednak občerstviť a jednak doplniť. Prebrali sme spolu dosť podrobne všetky aktuálne veci. Spor medzi Čechmi a Slovákmi, poťažne medzi pražskou centralistickou vládou a

Vo Washingtone uznanie č.-s. exilnej vlády naliehavo presadzoval britský veľvyslanec Lord Halifax a zdá sa že so značným úspechom. V telegrame, ktorý poslal britskému ministerstvu zahraničia (Foreign Office) dňa 22. júla 1941, sa hovorí: „Štátny sekretár Sumner Welles vydal dnes úpravu svojmu ministerstvu, aby vypracovalo nejakú prijateľnú formulu, ktorou by americká vláda prejavila čosi viacej než formálne osobné konštatovanie, že berie na vedomie existenciu česko-slovenskej vlády („more

V kruhoch česko-slovenskej londýnskej vlády a medzi politickými prívržencami Dr. E. Beneša vyvolalo toto uznanie viac rozpakov než radosti. Na mimoriadnom zasadnutí vlády, kde Dr. Beneš referoval o tejto udalosti, sa prijalo rozhodnutie, že s takýmto výsledkom sa nemožno uspokojiť a už hneď treba rozpútať všestranné akcie za plné a nie kvalifikované uznanie. Minister zahraničia Jan Masaryk dostal poverenie, aby čím skorej informoval britské ministerstvo zahraničia a žiadala britskú vládu, aby pomáhala česko-slovenskej vláde odstrániť tento potupný prívlastok „dočasná“.

Masarykova intervencia na britskom Foreign Office sa stretla s porozumením; britskí úradníci a medzinárodnoprávni odborníci súhlasili s názorom česko-slovenskej vlády, že hovoriť o česko-slovenskej vláde ako o „dočasnej“, v čase, keď už má plné uznanie od britskej a sovietskej vlády je politickou „anomáliou“. V Londýne sú vraj tiež prekvapení z toho, že USA svojím diplomatickým aktom vlastne oživujú politickú formu, ktorá v očiach Veľkej Británie prestala jestvovať dňom 18. júnom 1941, keď britská vláda uznala československú vládu bez akýchkoľvek oslabujúcich kvalifikácií.

Britské veľvyslanectvo tlmočilo toto stanovisko americkej vláde a žiadalo ju, aby vysvetlila, čo treba pod výrazom „uznanie dočasnej vlády“ rozumieť. U.S. State Department podal svoje oficiálne vysvetlenie v septembri 1939 a podstatu tohto stanoviska zhruľoval britský veľvyslanec Lord Halifax do správy (z 9. septembra 1941), z ktorej citujem:

„Vláda Spojených štátov neuznáva česko-slovenskú vládu v Londýne ako pokračovateľku nepretržitej kontinuity vlády Česko-Slovenska. V Česko-Slovensku dnes úraduje vláda, ktorá - nech by už bola klesla akokoľvek nízko - svojou existenciou a príležitostne aj svojou činnosťou, vytvára akýsi nárazník medzi Nemeckom a českým ľudom. Štátny sekretariát Spojených štátov má - a toto treba pokladať za prísne dôverné - presné informácie, že v českom národe prevláda presvedčenie, že členovia Háchovej vlády zostali doma a zdieľajú ťažkosti svojho ľudu, zatiaľ čo členovia česko-slovenskej vlády v Londýne nič takého nerobia. A navyše: vláda Spojených štátov neprestáva uznávať Háchovu vládu. Výrazy, ktorými sa exilná česko-slovenská vláda označuje za „dočasnú“ a „ustanovenú v Londýne“, sa vyskytujú v úradnom texte uznania preto, aby sa bral ohľad na tieto vyššie uvedené skutočnosti...“

Okrem toho - ako na to upozorňovalo britské veľvyslanectvo v nedávnom telegrame - iste viete, že americké ministerstvo zahraničia ešte stále prechováva značnú nedôveru voči Dr. Benešovi.“

Takto by boli stáli veci až do konca vojny. Ale v decembri 1941 sa odohral povestný nálet Japoncov na Pearl Harbour a Spojené štáty - podobne ako Sovietsky zväz pred šiestimi mesiacmi - boli vtiahnuté do svetového vojnového konfliktu po boku Veľkej Británie, Sovietskeho zväzu a ďalších spojencov, medzi ktorými bola aj česko-slovenská exilná vláda. Minister Jan Masaryk podnikol prednáškovú túru po Amerike a v svojich početných verejných vystúpeniach argumentoval: „Či naši letci a vojaci zomierajú na strane spojencov dočasne?“ Pod tlakom týchto nových politických skutočností sa zmenilo aj zmýšľanie byrokratov a odborníkov na U.S. State Departmente a po desiatich mesiacoch neustálych intervencií zo strany Benešových priaznivcov a politických spojencov, Spojené štáty dali česko-slovenskej exilnej vláde a prezidentovi Dr. Benešovi svoje plné diplomatické uznanie. Stalo sa tak 28. októbra 1942

.FRANTIŠEK VNUK

USA a uznanie československej exilovej vlády

stredníctvom niekoľkých senátorov a kongresmanov sa podarilo presvedčiť U. S. štátneho sekretára Cordella Hulla, aby prijal trojčlennú delegáciu, ktorá by mu tlmočila želanie „väčšiny česko-slovensko-amerických organizácií“, aby USA aktívnejšie podporovala prezidenta Beneša a jeho úsilie o obnovenie Česko-slovenskej republiky. Delegácia ktorú tvorili dvaja Česi (Zmrhal a Hovorka) a jeden Slovák (Pelikán) navštívila Štátny sekretariát 8. mája 1941 a predložila C. Hullovi memorandum, v ktorom žiadala, aby vláda USA poskytla II. česko-slovenskému odboju aspoň takú mieru uznania ako vláda Veľkej Británie a aby vymenovala amerického vyslanca pri dočasnej česko-slovenskej vláde v Londýne. Sekretár C. Hull im odpovedal, že Spojené štáty dokázali svoj kladný postoj k Čechom tým, že protestovali proti obsadeniu Česko-Slovenska Nemeckom a povolili ďalšiu nehatenú činnosť česko-slovenského vyslanectva a konzulátov v USA. Keď delegácia naliehala, aby vláda USA išla aj ďalej a svoj pozitívny postoj demonštrovala verejným uznaním česko-slovenskej vlády v exile a vymenovaním svojho vyslanca k nej, štátny sekretár C. Hull im dal vyhybavú a neuspokojivú odpoveď.

V tom istom čase mali k americkým diplomatom prístup aj slovenskí proti-benešovskí politici a hovorcovia na Západe a to nielen Milan Hodža a Štefan Osuský (ktorí odmietali centralizmus a žiadali pre Slovensko autonómne postavenie v rámci Č.-SR), ale aj Karol Sidor a Peter Prídavok (ktorí boli advokátmi samostatného Slovenska). Slovenský vyslanec pri Svätej Stolici Karol Sidor veľmi rýchlo našiel cestu k Mons. Tittmanovi, ktorý bol členom americkej diplomatickej reprezentácie pri Vatikáne od roku 1940, keď prezident Roosevelt vymenoval svojho osobného zástupcu pri Svätej Stolici. Rooseveltovým reprezentantom bol Myron Taylor a Harold Tittmann bol jeho sekretárom. V Londýne zas Peter Prídavok nadviazal spojenie s americkým veľvyslancom pri exilných vláдах A. D. Biddleom, ktorý kedysi ako diplomat pôsobil vo Varšave a slovenský problém relatívne dobre poznal. Prídavok sa s ním prvýkrát stretol 17. júna 1941 a o stretnutí si zapísal do svojho denníka toto:

„Láskavosťou a úsilím p. Filipowicza dostal som sa k p. A. Dexter Biddlemu, veľvyslancovi Spojených štátov pri vláde poľskej, belgickej, holandskej a nórskej. Boli sme spolu na obede v hoteli Claridge's... Hneď na počiatku rozhovoru vyšlo najavo, že Mr. Biddle poznal okrem Sidora aj

Slovákmi, boj za práva Slovákov, za autonómiu, hriechy starého režimu, obdobie autonómie Slovenska v Č.-SR, rolu slovenskej vlády v sne v dobe rozbitia Česko-Slovenska, dnešnú situáciu Slovenska, naše túžby do budúcnosti a zločiny Benešovej „oslobodzovacej“ akcie vo Francúzsku i tu. Povedal som všetko bez rezervy. Vyhlásil som, že národ slovenský Beneša nikdy viac neuzná a za žiadnu cenu by nešiel do takého štátu, ktorému by on bol hlavou, alebo iným vedúcim činiteľom. Uviedol som dôvody.“

Americká diplomacia takto dostávala pohľad na slovensko-český pomer aj z druhej strany a mohla ho konfrontovať s verziou, akú im predkladal Dr. E. Beneš.

Situácia sa podstatne zmenila v lete 1941. Nemeckým útokom na Sovietsky zväz Hitlerov spojenc Stalin sa zrazu stal spojencom západných demokracií. V marxistickej terminológii sa „imperialistická vojna“ z jedného dňa na druhý premenila na „veľkú vlasteneckú vojnu“ a Sovietsky zväz, ktorý dovtedy nevedel prísť západným spojencom na meno, zrazu prekypoval dobrou vôľou a ochotou vyjsť Veľkej Británii a exilným vládám v Londýne v ústrety vo všetkom, čo nebolo v priamom rozpore s jeho mocenskými záujmami. Nebol síce ochotný obnoviť štátnu samostatnosť pobaltských republík (Litva, Lotyšsko, Estónsko), ani vrátiť územia, ktoré mohol okupovať ako odmenu za spoluprácu s nacistickým Nemeckom (východné Poľsko, Besarábiu a Bukovinu, časť Fínska), ale urobil viaceré veľkorysé diplomatické gestá voči niektorým exilným vládám. Takým gestom bolo aj odznanie Slovenskej republiky a plné uznanie Benešovej česko-slovenskej vlády v Londýne (9. júla 1941). Toto bolo prvé plné uznanie, ktorého sa exilnej česko-slovenskej vláde dostalo a bolo aj katalyzátorom ďalších formálnych plných uznaní. Pod jeho vplyvom aj vláda Veľkej Británie, ktorá dovtedy uznávala iba dočasnú česko-slovenskú vládu, svojím rozhodnutím z 18. júla 1941 prestala pokladať česko-slovenskú vládu v Londýne za dočasnú („provisional“) a poskytla jej plné uznanie. Zároveň priznala Dr. E. Benešovi právoplatný titul prezidenta Česko-Slovenskej republiky.

Pod vplyvom tohto vývoja sa začal lámať aj odpor amerických vládnych kruhov, hlavne však Štátneho sekretariátu. K pomalejšiemu a badateľnej zmene v tomto postoji dochádzalo od leta 1941 pod vplyvom výmeny názorov medzi prezidentom Rooseveltom a premiérom Churchillom.

than formal personal cognizance of the Czecho-Slovak government“). Teraz, keď už aj sovietska a britská vláda dali česko-slovenskej vláde plné uznanie, zdá sa byť nevhodným, aby americká vláda ďalej pokračovala vo svojom zdržanlivom postoji.“

Telegram mal aj dôverný dodatok, v ktorom britský veľvyslanec poukazyval, že „Dr. Beneš nepožíva veľkú dôveru úradníctva amerického ministerstva zahraničia ani osobne, ani ako reprezentant, ktorý by bol všeobecne prijateľný česko-slovenským občanom doma a v zahraničí.“

Po niekoľkých poradách a výmenách názorov U. S. Štátny sekretariát sa uzniesol na kompromisnej forme uznania. Na rozdiel od britskej a sovietskej vlády, americká vláda nehodlala dať plné uznanie, ale nástojila na tom, že ich uznanie bude platné len pre dočasnú česko-slovenskú vládu, ktorá síce pracuje v exile za oslobodenie svojej vlasti, ale nie je plnoprávnou reprezentantkou ľudu. Keď britskí diplomati predložili tento návrh Dr. E. Benešovi, on ho na počiatku odmietal prijať. Len na naliehanie ministra Jana Masaryka a britského ministerstva zahraničia sa s touto neúplnou formou uznania uspokojil. A tak dňa 31. júla 1941 došlo k uznaniu česko-slovenskej dočasnej vlády v Londýne vládou Spojených štátov amerických.

Hlavnú zásluhu na uznaní mala britská vláda (a osobitne premiér W. S. Churchill), ktorá presvedčila americkú vládu, že takýto krok zvýši jednotu a odhodlanie česko-slovenskej emigrantských kruhov a bude morálnym posilnením aj ťažko skúšaného národa, ktorý trpí pod nemeckou okupáciou. Americkí úradníci odpovedali, že aj oni to tak vidia, ale že ich názor na celú vec chce brať ohľad aj na ďalšie skutočnosti, na ktoré sa v emocionálnom nadšení nesmie zabúdať. Svoj postoj vysvetľovali takto: „V snahe zvýšiť svoju podporu národných snáží národov Česko-Slovenska vláda Spojených štátov je nateraz ochotná nadviazať formálne vzťahy s dočasnou česko-slovenskou vládou, ktorá bola utvorená v Londýne za účelom vedenia vojny a obnovenia slobody česko-slovenského ľudu pod prezidentstvom Dr. E. Beneša. Pokračujúc vo svojich stykoch s česko-slovenským vyslanectvom vo Washingtone, vláda Spojených štátov s radosťou ustanoví pri česko-slovenskej dočasnej vláde v Londýne svojho mimoriadneho vyslanca a splnomocneného ministra so sídlom v Londýne, aby sprostredkoval vzájomné styky, až kým sa opäť neustanoví v Česko-Slovensku (právoplatná) česko-slovenská vláda.“

Kostry v septickej nádrži...

alebo

Najhorší výplod roka

Koncom roka 2012 írka regionálna historička Catherine Corless uverejnila výsledky svojho výskumu o domove matiek a detí (St Mary's Mother and Baby Home) v meste Tuam. V Domove sa v rokoch 1925-1961 rehoľné sestry (Bon Secours Sisters) starali o slobodné matky a ich deti. V tom čase totiž bolo nemanželské dieťa pre matku veľkou hanbou a pre jej rodinu spoločenským škandálom. Dievčatá boli často vyhnané z rodičovského domu a neraz museli čeliť materiálnej biede i morálnemu nebezpečenstvu. V tejto situácii sa ich ujala Cirkev. Neposkytovala im síce životné podmienky, ktoré by vyhovovali dnešnému štandardu sociálneho zaopatrenia a pomoci, ale spoločnosť a štát im v tom čase nevedeli ponúknuť nič lepšieho.

Život v takýchto domovoch nebol idylou ani pre matky, ani pre ich „nezákonné“ deti. Nie je preto nuda o kritikov, ktorí sa pohoršujú nad stavom, aký v domovoch vládol, futujú (nie vždy úprimne) matky a deti, čo v nich žili a kritizujú (nie vždy zaslužené) tých, čo domovy zriadili a spravovali. A tak aj historička Corlessová s nepochopením zaznamenáva skutočnosť, že v období 1925-1961, teda v priebehu 36 rokov umrelo v Domove 796 detí a takmer všetky boli pochované v neoznačených spoločných hrobách, niektoré dokonca v improvizovanej krypte, ktorá kedysi slúžila za odpadovú nádrž (septic tank).

Asi rok po uverejnení tejto štúdie si správnu všimli svetské médiá - najprv miestne a potom aj svetové - a od polovice mája tohto roku sa stala mediálnou senzáciou. A tu sa v plnej miere potvrdila stará múdrosť, že fama crescit eundo, čiže povest rastie podávaním z úst do úst. Písalo sa o masovom hrobe, 800 detských mŕtvolkách odhodnených do septickej nádrže, o strašných pomeroch v cirkevnom ústave, kde ženy a deti umierali v biede a nedostatku ako v koncentračnom tábore. Slovenské médiá - nielen bulvárne, ale aj tie druhé - s chuťou preberali správy cudzích tlačových agentúr, aby prstom ukazovali na Cirkev, akých krutostí sa dopúšťala. (Napríklad správa ČTK zo 4. júna 2014, „Odhalený masový hrob detí vrhá tieň na Cirkev v Írsku“, ktorú veľmi pohotovo prebrali a servírovali čitateľstvu naše „mienkotvorné“ denníky).

Márne protestovala historička Corlessová v denníku The Irish Times (5. júna 2014): „I never used the word „dumped“... I never said to anyone that 800 bodies were dumped in a septic tank. That did not come from me at any point. They are not my words.“ - Ja som nikdy nepoužila výraz „odhodnené“. Nikdy nikomu som nepovedala, že 800 tiel bolo hodených do septickej nádrže. To v žiadnom prípade nevyšlo z mojich úst. To nie sú moje slová“. Pokázala na to, že také tvrdenie by

bolo vlastne absurdné, pretože septická nádrž bola pri domove iba prvé roky a 592 detí zomrelo v čase, keď už nijaká nádrž pri domove nebola.

Z dnešného pohľadu bol život matiek a detí v domove v Tuame krutý, plný fyzického i psychického utrpenia a človek by musel mať srdce z kameňa, keby sa ho nedotkol ich osud. Keby bolo nepotrebné umrelo čo len jedno nevinné dieťa, i to by bola tragédia a nespravodlivosť. Arcibiskup Tuamu Mons. Michael Neary už vyhlásil, že je „zhrozený a hlboko zarmútený“ nad celým prípadom, že privíta a dá plnú podporu vládnej komisii, ktorá by zistila príčiny a objektívne vyhodnotila udalosti spojené so smrťou 796 detí.

Podľa posledných správ úradné vyšetrovanie sa pripravuje. Očakáva sa, že vládna komisia vezme do úvahy nasledujúce okolnosti:

I. V prvej polovici 20. storočia životné podmienky v Írsku boli mimoriadne ťažké nielen pre deti matky v Tuame, ale celej krajine. Je isté, že keby tieto nešťastnice boli bývali nútené žiť mimo útulku, ktorý im poskytovala Cirkev, ich položenie by bolo horšie. Nehostinné svetské prostredie pravdepodobne by ich bolo hnalo až na hranice zúfalstva.

II. Je poľutovaniahodné, že v priebehu 36 rokov zomrelo v Domove 796 detí, teda priemerne 22 nevinných detí ročne. Keďže v Domove sa nachádzalo približne 120 detí do 7. roku, detská úmrtnosť tam bola asi 18%. Smutnou skutočnosťou však je, že podobne vysoká bola dojčenská a detská úmrtnosť aj mimo Domova, najmä na írskom vidieku. Ba aj na našom Slovensku, kde (podľa Štatistickej príručky Slovenska, Bratislava 1947, s. 45) v rokoch 1928-1930 pripadlo na 1000 narodených detí 182 detí, ktoré sa nedožili ani 12 mesiacov. Inými slovami: u nás úmrtnosť dojcát, (teda detí, ktoré sa nedožili ani jedného roka) bola 18,2 %, čiže ešte trochu vyššia než v Tuame, kde sa úmrtnosť vzťahuje na deti do 7. roku!

III. Rehoľné sestry venovali svoje sily a schopnosti dievčatám, ktoré spoločnosť a často aj vlastná rodina odvrhli. Robili to dobrovoľne, bezplatne, z kresťanskej lásky, ako službu Bohu a blížnemu a ako praktický prejav milosrdenstva. Už len pre toto by si zaslúžili aj trochu uznania a sympatií od žurnalistického obce. Tiež neslobodno zabúdať, že dievčatá, ktoré im boli zverené neboli iba nevinné obeť krutej súčasnosti, ale často mladé osoby, ktoré potrebovali pevnú ruku a disciplínu. To občas vyžadovalo zásahy, ktoré nemuseli byť po chuti dievčatám, ale aj sestričky by istotne boli radšej, keby ich nemuseli robiť.

IV. Udalosti včerajška neslobodno vyhodnocovať kritériami dneška. Veci treba vidieť v ich historickom kontexte a brať do úvahy aj svedectvá súčasníkov. Najmä keď sú

po ruke záznamy očitého pozorovateľa, ktorý nám zanechal svoje dojmy a postrehy, keď v polovici päťdesiatych rokov navštívil domov Bon Secours. Spisovateľ Halliday Sutherland takto opísal svoje dojmy a poznatky (ktoré cituje aj historička Corlessová v svojej štúdi):

„Domov a priestranstvo sú pekne udržiavané a sú tam mnohé záhony kvetov. Domov spravujú rehoľné sestry Bon Secours z Francúzska a matka predstavená ma sprevádzala po jednotlivých objektoch. Každá setra je plno kvalifikovaná ošetrovatelka a pôrodná asistentka. Niektoré z nich sú okrem toho aj absolventky kurzu starostlivosti o malé deti. Do Domova prijímajú slobodné tehotné dievčatá, aby tu porodili svoje deti. Od dievčat sa vyžaduje súhlas, že ostane v Domove jeden rok. Za tú dobu sa stará o svoje dieťa a popri tom pomáha sestrám v domácich prácach. Pracuje bezplatne. Po roku má možnosť odísť. Ak chce, môže vziať dieťa so sebou, alebo nechať ho v Domove, s očakávaním, že bude adoptované. Rehoľné sestry sa potom starajú o dieťa až kým nedosiahne veku sedem rokov, kedy ho pošlú do remeselníckej školy. V roku 1954 sa v Domove narodilo 51 detí a sestry sa starajú dohromady o 120 detí. Na každé dieťa v Domove regionálna správa župy Galway prispieva sumou 1 libra šterlingov na týždeň. Keď deti dovŕšia päť rokov navštevujú miestnu základnú školu. Priestory budovy sú svieže a čisté...“

Keď bude naporúdzi správa vládnej komisie, vypracovaná na základe objektívnych svedectiev, a vy počúvaní hodnoverných svedkov, potom sa uvidí, kto čo urobil, neurobil, alebo zanedbal urobiť. Potom bude čas odsúdiť vinníkov a žiadať zadosťučinenie od tých, čo sú zodpovední.

Zatiaľ však platí to, čo v úvodníku časopisu Spiked (z 9. júna 2014) napísal jeho vydavateľ Brendan O'Neill, ktorý poukazuje: „Je jasné, že tu už vôbec nejde o seriózne spravodajstvo. Udalosti v Tuame nepretlačilo do popredia žurnalistického záujmu úsilie predložiť fakty a napísať pravdu. Tu ide skôr o kopu protikatolíckych predsudkov a nemalú úlohu hrá aj írsky záľuba v sebatržnení a moderný smäd po hrôzostrašných historických o zaobchádzaní s malými deťmi. Toto všetko urobilo z Tuamu zatiaľ najhoršie novinársky reportovanú udalosť roka 2014.“

Spravodajstvo o pomeroch v domove matiek a detí v Tuame je typickým príkladom, kde sa skutočná udalosť opradiť nánosom polopráv, skreslených faktov, zveličenia chýb a omylov a zároveň sa vynechajú alebo zmalichernia pozitívne aspekty so zjavným alebo podvedomým úmyslom poškodit' povest' Cirkvi a tých, čo stoja v jej službách.

FRANTIŠEK VNUK

TEODOR KRIŽKA

Iba nie Pilát

Za Jánom Švidroňom,
ktorý sa poponáhal k Bohu

S rukami za hlavou
len ležať si a snívať!
No na rukách tak páli
vyliata
nevinná krv,
krv Pána, ktorú Pilát
naveky v pekle zmýva
z dlaní Piláta.

Niet takej vody,
čo by očistila dlane
od tejto viny
okrem tvojich múk,
môj najsvätejší
milosrdný Pane.

Milosrdenstvo,
nečuteľný hluk!

Chcel som byť čistý,
čistejší než dieťa
na prsiach matky,
ale do pása
už stojím v krvi,
v nemej zlobe sveta,
a na súdne dni
sa tá krv ponáša.

Je to krv verných,
lisovaná v preši
nekončiacich sa
revolúcií,
čo verili.

Čo verili, že nie si.
Na kríž ťa pribili a tvojich zabili.

Kam zatnem,
hlasno vyroní sa, strieka
namiesto miazgy borovic či briez
krv,
až je z krvi prameň, potok, rieka.
V krvavom kraji skrvavený les.

Už dost'! Už dost'!
Už dost' mám tejto hrôzy,
čo cícerkom sa leje z božích nív
a žaluje, a žaluje.
Smrť nespočíva v noži,
ale v zlej vôli...

Čakám na ten div,
čo odjakživa spočíva, čo drieme
v každučkem zrnku.

Padnú obruče
a láskavo prst' tejto rodnej zeme
preporodí ma
v Božie náručie.

Mária Džunková z Košíc sa podieľa na dokazovaní pravosti Betlehemskeho neviniatka

MÁRIA DŽUNKOVÁ

Múmia Betlehemskeho neviniatka

jednotlivé laboratória. Špecializujú sa v nich na zachovanie historických tkanín, na obnovu kovových predmetov či na paleontologický výskum... Na stoloch sa nachádzajú relikviáre vo forme svätcov a zlaté kalichy, na podlahe sú položené obrovské železné stredoveké dvere. Ja sa len čudujem, že tu majú aj frézy, vrtačky a kladivá ako v novej dielni. Hneď však pochopím. V laboratóriu zazriem?techničku v bielom plášti so zásterou špinavou od popolčeka,

ktorý práve odstraňovala z povrchu jednej z relikvií. Je to fyzicky náročná práca, pri ktorej je však dôležitá opatrnosť a jemnosť. Druhá technička vyrezáva do pórovitého materiálu pripomínajúceho polystyrén otvor zvláštneho tvaru. Vysvetľuje nám, že je to forma zodpovedajúca tvaru kosti dinosaura, ktorú do pripravovaného materiálu uloží. Kosti dinosaura. Na stole ležal obrovský kus kameňa, teda nejakej vrstvomitej usadeniny. Na prvý pohľad nič

konca pozorovať rezná rana na krku (vojaci vraj v Betleheme Neviniatka podrezávali)! S úžasom sa dívame na jej oči a prstíky na nohách. Z chrbtovej strany sa na telíčku dokonca dajú rozoznať rebrá. Odoberanie vzoriek prenecháme paleontologičke, pretože výnimčný exponát nechceme poškodiť. Opatrne zoškrabe kúsok tmavej vrstvy pokrývajúcej telíčko a následne tkanivo schováva do sa pod ňou. Samozrejme, pracuje v maske a rukaviciach, aby svojou vlastnou DNA nekontaminovala DNA múmie. Ochrana je potrebná aj kvôli novej nákaze niektorou zo zakonzervovaných baktérií, ktoré mohli na tejto múmii prežiť storočia.

Náš výskumný tím tvoria iba ženy, čo je dobré, pretože ak nám pri skúške DNA vyjde, že múmia patrila chlapcovi, môžeme byť s výsledkom spokojnejšie. Nie však spokojné úplne - pretože v priebehu storočí sa telíčka určite dotýkali aj muži a mohli ho kontaminovať svojím DNA. Ak by však výsledky ukázali, že skúmaná múmia bola ženského pohlavia, nemusíme byť sklamané. Herodesovi vojaci síce dostali príkaz zabiť všetkých chlapcov do veku dvoch rokov v Betleheme a okolí, ale v situácii, keď vojaci vtrhli do príbytkov, určite nebol čas na dôsledné preverovanie pohlavia novonarodených detí. Pri identifikácii múmie nám teda väčšmi pomôže až druhé kolo testov, kde z mitochondriálnej DNA zistíme, z ktorého regiónu telesná schránka dieťaťa pochádza. Najväčšiu istotu nám dajú až testy uhlíka 14, ktoré budú robiť vedci z pracoviska v Miami v USA, kde dokážu zistiť vek múmie s presnosťou 80 rokov.

Či už je to múmia naozajstného Neviniatka z čias Herodesa, alebo falzifikát privezený zo Svätej zeme napríklad v časoch krížových výprav, určite ide o najstaršie zdokumentovanú múmiu novorodenca v Španielsku. Prvý záznam o nej pochádza z roku 1437, keď bola uložená do kamennej schránky. V priebehu nasledujúcich storočí ju niekoľkokrát premiestňovali. Nakoniec skončila v pozlátenej sklenenej truhličke. Každé sklo tejto truhličky pochádza z iného storočia, čo odborníci určili podľa technológie spracovania skla. Múmia bola uložená na vankúšiku starom len niekoľko storočí, pretože aj výstelku sklenenej truhličky niekoľkokrát menili. Bol už plný plesní, ale reštaurátori ho zachránili.

O podrobnejšej analýze DNA a o výsledkoch výskumu budem ešte čitateľov informovať.

MÁRIA DŽUNKOVÁ (1986) sa narodila v Košiciach. Počas štúdií na Českej zemědělské univerzite v Prahe pracovala na oddelení Genomiky a bioinformatiky v Ústave molekulárnej genetiky AVČR. Je doktorandkou na Univerzite vo Valencii, kde pracuje vo Výskumnom ústave verejného zdravia. Skúma DNA baktérií žijúcich v ľudskom tráviacom trakte s použitím prietokovej cytometrie a najmodernejších technológií na sekvenovanie DNA. Venuje sa interakciám imunitného systému a baktérií v ľudskom tele v stave zdravia a choroby, sekvenovaniu génomov rôznych kmeňov jedného bakteriálneho druhu, štúdiu génov vírusov a bakteriofágov ľudského tráviaceho traktu a zlepšovaniu protokolov na sekvenovanie, ktoré umožnia pracovať s extrémne malým množstvom DNA a umožnia tak popísať genómy nekultivovateľných mikroorganizmov. V súčasnosti je stážistkou na Harvardovej univerzite v USA, kde pracuje na oddelení gastroenterológie v nemocnici Beth Israel Deaconess. V článku približuje svoj výskum DNA múmie Betlehemskeho neviniatka, ktorá sa nachádzala v relikviári katedrály vo Valencii a pochádza z pokladu aragónskych kráľov. Stredoveký relikviár uchováva múmiu bábätka so sečnou ranou prešiel rôznymi peripetiami, napríklad roku 1812 bol ukrytý na ostrove Mallorca, aby unikol pustošeniu Napoleonových vojakov.

V Katedrále Panny Márie v meste Valencia na juhu Španielska je uložená múmia bábätka, ktoré je pravdepodobne jedným z Betlehemskeho neviniatok zavraždených na príkaz Herodesa pri narodení Ježiša Krista. Na analýze DNA tejto múmie sa podieľam aj ja. O projekte už informovali španielske médiá, a preto by som chcela výskum tejto ojedinelej detskej múmie, na ktorom pracujem ako jediná Slovenka, priblížiť aj slovenskej verejnosti.

Hlavná reštaurátorka vzácných relikvií nás naloží do auta a vezie nás priamo do Instituto Valenciano de Conservación y Restauración de Bienes Culturales (Ústav konzervovania a reštaurovania kultúrneho dedičstva oblasti Valencie). Nachádza sa v dedinke Penyeta Roja v horách pri prímorskom meste Castellón. Budova pripomína obyčajnú školu - nič nenapovedá, že sa v jej vnútri skrývajú historické poklady. Z kufru vyberáme škatule na prevoz biologických vzoriek, vysterylizované pinzety, skalpely a tuby, jednorazové plášte, masky, rukavice. Kontaktovali nás, aby sme im pomohli s analýzou DNA múmie Betlehemskeho neviniatka. A tak sme tu.

Reštaurátorka nám predstavuje

zvláštne, prosto obyčajný kus usadených hornín, ktoré nájdete aj pri prechádzkach prírodou. Paleontologička nám vysvetľuje, ktoré z vrstiev musí odstrániť, aby sa mohla prepracovať až k vlastnému materiálu kosti. Naozajstný dinosaurus! Ukazuje nám aj nejaké „kamenky“, ktoré sú v skutočnosti kostičkami nohy dinosaura. Ak má daná hmota pórovitejší povrch, znamená to, že je to kosť. Len tak pre zábavu nás necháva hádať, ktorý z dvoch predložených „kamenkov“ je pozostatkom pravého živočicha. Neúspešne! Obdivujem všetkých paleontológov, že takéto veci rozoznajú. Aj na veľkom stole leží obrovská dinosauria kosť. Má vyše metra. Paleontologička nám ukazuje obrázok anatómie tohto dinosaura s vyznačenými skúmanými kosťami. Chýbajúce kosti bude musieť umelo dorobiť, aby mohla pripraviť exponát pre múzeum v Morelli.

Múmia Neviniatka je uložená v špeciálnom boxe. Je neuveriteľne krehká a dokonalá. Dá sa na nej do-

V období niekoľkých posledných desaťročí, najlepšie označovaných ako obdobie liberalizmu, sme si zvykli až príliš zdôrazňovať zásadu, že umenie a umelec si nevyhnutne a bezvýhradne vyžadujú slobodu. Netreba sa ani veľmi namáhať, aby sme dokázali, že v tejto zdôrazňovanej zásade sa často skrýva pretváarka a pohodlnosť. Jedným dychom sa požadovala umelecká sloboda, no zároveň sa umelcom prikazovali niektoré vyslovene mimoumelecké ciele - didaktické, politické, ideologické, moralistické; zatiaľ čo naozaj slobodný umelec bol mnohokrát pre celé pokolenia akýmsi cudzorodým živlom, takmer vyobcovaným zo spoločenstva diela. Spomínaná pretváarka spočíva v tom, s akou zásadnou odmietavosťou, až rozhorčením hovorievali a dodnes hovoria mnohí, a predovšetkým umelci sami, o zadanej práci. Vidia v tom útok na umeleckú slobodu a spontánnosť, a teda predpoklad pre dielo mŕtvo narodené, studené a nedobré, hoci mnohé z najväčších zjavov a diel v dejinách umenia svedčia o opak. Zároveň sa však nehanebne požaduje od umelca, aby spracovával určité témy na určité účely. Toto všetko však nechajme bokom a venujme sa zisteniu, že otázka slobody a otázka umenia bola spájaná takmer do jedného celku a že pre umelca, či už úprimne či pokrytecky, sa vyžadovalo právo neobmedzenej slobody ako nevyhnutnej podmienky pre vznik hodnotného diela.

Chce tu dnes niekto zastávať opak a tvrdiť, že sloboda nie je pravým ovzduším pre zrod umeleckého diela? Vôbec nie! Veď len pod šírou oblohou slobody môžu vyrastať a košatiť diela naozaj krásne a veľké. Vietor slobody im dáva plný zvuk a svetlo slobody ich pozdvihuje do čistoty a žiarivého jasú. Len v podnebí slobody dozrieva ovocie plnej, ľúbeznej a obsažnej formy. Záleží teda len na tom, aby sme svojvoľne nemávali prázdny slovom „sloboda“, ktoré padne vhod, keď chceme zatieniť nepohodlné dielo alebo naopak, keď chceme podporiť a umelo privádzať na svet všakovaké zmätené diela. Namiesto toho sa treba poriadne prizrieť, čo držíme v rukách, aký je pravý význam a obsah pojmu umeleckej slobody. Nikto však nepochybuje, že umelcová sloboda je len zvláštnym prípadom slobody ako takej.

Kto by nepoznal nádherný obraz z Baudelairovej básne Albatros: „Ses ailes de géant l'empêchent de marcher.“ (Gigantské krídla zabraňujú mu v chôdzi.) Hľa, čo je sloboda, ak si uvedomíme, čo znamená pozbavenie slobody! Voľný a hrdý vták vznášajúci sa nad vodami ako krídlo hrájúceho sa anjela, nabodávajúci na hroty perutí hrebene vlín, letí nad vodami a z vôd sa živí, a na skalách uprostred vôd stavia svoje hniezda. Svojou postavou, ústrojmí, perím a rázom života je celkom prispôbený prostrediu a podmienkam, v ktorých mu je dané žiť. Cieľ toho tvora - žiť a množiť sa, je v plnej zhode s jeho prirodzenými podmienkami, prostredím a fyzickým vybavením. Z týchto podmienok nevystúpi nikdy - a ak je z nich vytrhnutý násilím, prestáva plniť svoj cieľ. Hynie. Teda pre seba, vo svojom záujme, hoci len prostredníctvom pudu, si zachováva a stráži svoju slobodu, totiž svoju viazanosť

na určité podmienky a svoj smer vedúci k určitému cieľu. Rovnako ako ktorýkoľvek iný tvor a ktorýkoľvek iný život.

O čo zložitejšia je povaha prostredia a štruktúra podmienok, ktoré by sme mohli nazvať životným priestorom človeka! K vonkajším podmienkam a im zodpovedajúcemu fyzickému usposobeniu sa podstatnou mierou pridávajú podmienky duše, podmienky prirodzené i nadprirodzené, v ktorých sa ustanovuje a odohráva i život človeka. Až potom tvoria obe tieto podmienky jeho životné predpoklady. A tak ako pri všetkom stvorení, je i pre človeka prvým cieľom a zmyslom života byť živý a množiť sa a svojou účasťou na živote chváliť Boha

VÁCLAV RENČ

Poznámky o slobode umelca

Stvoriteľa. Je tu však viac: treba žiť a byť na obraz Boží, treba sa navrátiť k Bohu, do večnej radosti. A od chvíle, ktorá je centrom ľudských dejín, už vieme, aká je Cesta, Pravda i Život. Aká je ľudská účasť na živote. Toto sú podmienky i ciele dané. Aj medzi nimi panuje úplná zhoda. Žiť a naplňovať túto zhodu je sloboda človeka. Žiaľ, podmienky sú nekonečne väčšie než človek sám: človek nestačí sám na to, aby bol tým, čím podstatne je; ale jeho Cieľ samotný, jeho samotná Cesta mu musí byť nápomocná skrze nekonečnú lásku a milosť. Človek zostáva v smere svojho cieľa a v plnosti svojich životných podmienok len potiaľ, pokiaľ s ním a v ňom prebýva milosť; inak stráca kus svojej slobody a ako Baudelairov albatros sa potáca po zemi a nemôže vzlietnuť, zostáva v otroctve a hynie. Teda ničím iným než stratou milosti, než hriechom, nestráca človek slobodu, slobodu jemu primeranú. Aký obrovský žiaľ, že človek trávi v šere hriechu a nevoľníctva takmer všetky dni svojho života! Avšak vo chvíľach modlitby, v hodinách pokánia sa šero rozptyľuje a v okamihoch milosti sa zjavujú pôvodné obzory v záplave hrmiaceho svetla, aby sme zmerali vzdialenosť, o ktorú sme sa zatiaľ posunuli dopredu alebo svojím nevoľníctvom boli vrhnutí späť. A vytúžené ovzdušie slobody, tie orlie výšky, v ktorých sú nám slnečné obzory stále alebo len na tú chvíľu na dohľad, dýchajú len tí, čo sú našimi príkladmi a hrdinami, len svätci a svätice. Až práve u nich, a ešte podľa svedectiev niektorých z nich len v nemnohých hodinách života, sa naplňuje celý obsah kresťanskej slobody, ktorá už znamená nechcieť, ba ani nemôcť chcieť zlo, ale celou bytosťou, rozumom i vôľou i silami citu chcieť iba dobro, iba Boha. Avšak aspoň skrytý chuť tejto slobody cítíme všetci vo svojom srdci skrze túžbu a nádej.

Teda takto smieme čo najšero-

becnejšie definovať slobodu: ako život v plnej zhode s prirodzenými podmienkami, teda zákonitú viazanosť. Ako činnosť v plnej zhode s cieľom, teda plné využitie všetkých podmienok ako prostriedkov na dosiahnutie cieľa. Ale u človeka nadeného rozumom a vôľou nie sú podmienky tak jednoznačne determinujúce, a cieľ nepôsobí takou prostou prítlačivosťou ako je to v prípade nižších tried stvorenia. V rozume a vôli zveril totiž Boh človeku nepredstaviteľnú moc: môžeme sa slobodne rozhodnúť medzi podrobením sa zákonu a porušením zákona, môžeme sa slobodne rozhodnúť medzi slobodou a neslobodou. Človek poznáva rozumom a uskutočňuje vôľou svoju viazanosť, svoju podroben-

na určitú kategóriu ľudí alebo činnosti a vzťahov, je to vždy len jeden z prípadov tohto oscilovania.

Avšak sloboda každého človeka je do istej miery zvláštnym prípadom. Jednak preto, že konkrétna podoba toho, čomu hovoríme prirodzené alebo dané podmienky, sa od človeka k človeku mení; jednak preto, že okrem univerzálneho cieľa - dospieť k Bohu a k večnému životu v ňom - má každý človek svoj druhotný, zvláštny a osobný cieľ, predznamenávajúci druh a charakter jeho činnosti. Bolo by na mieste vyvodit' z tohto zreteľa celý rad úvah, ktoré by rozlíšili aspoň určité kategórie činnosti a vzťahov a ukázali, čo treba rozumieť pod pojmom prirodzenej alebo danej podmienky. Za-

Umeleckou činnosťou dosahuje človek to, že sám zakúša a iným zjavuje nedefinovateľnú radosť z tvorenia. Smeruje tak k tomu, aby priblížil zmyslom a duši svojich blízkych nielen dobrotu a krásu súcna stvoreného Bohom, ale aj úchvatnosť samotného aktu Stvorenia. Nech je umelec tým, kto napodobní Boha Stvoriteľa (nie však výslovným tvorením, ktoré je čírym aktom a prvým zjavením Boha, ale tým, že sa snaží v medziach stvoreného činne rozlíšit' princíp formy a tajomstvo tvorby). Nemáme však na mysli tento metafyzický cieľ (koniec koncov neuvedomelý a vo vnútri činnosti, pri vytváraní diela, aj neuvedomiteľný), keď hovoríme o ciele umelcovej činnosti. Máme na mysli prvotný, reálny a priamy cieľ, ktorým je dielo. V okamihu, keď maliar začína pacovať na obraze, básnik na básni a hudobník na skladbe, sú všetky ich zúčastnené mohutnosti - inteligencia, vkus, zbehosť, skúsenosť či vôľa - celkom zamerané na cieľ, na danú výtvarnú, básnickú či hudobnú formu. To, čo napokon vytvorí: obraz, báseň či skladbu, bude koniec koncov len omnoho nedokonalejší, reálny, hmotný odraz či výraz ich vlastného cieľa - formy, ktorú uzreli a zakúsili v duchu. Táto v duchu uzretá forma je dostatočným dôvodom na zorganizovanie všetkých mohutností, aby bola uchopeňá, zachytená, vyjadrená v hmotnom spodobení a tak fixovaná pre druhých, aby aj oni mohli vzlietnuť z tejto hmotnej nedokonalnej napodobeniny k tušeniu onej duchovnej, inteligibilnej formy patriacej svojím pôvodom i vyústením do večnosti.

Táto inteligibilná forma uzretá v duchu, jedno z nevyčerpatelných mien Boha, určuje pevný základ umelcovej činnosti. Aby dosiahol svoj cieľ (presne povedané - nikdy ho nemôže dosiahnuť, v lepšom prípade len v smere svojho cieľa dôjde až na prah, na najvzdialenejší koniec hmoty, lebo ďalej už nemôže), musí sa umelec podriaďiť úplne a dobrovoľne jeho zákonu. Má bezpodmienečne odvrhovať všetko zo seba i z hmoty, čo nevedie priamo k cieľu. Má dôkladne vyberať správne cesty a prostriedky. Má zhromažďovať všetko, čo čini zjavným a nosným rytmus onej formy a odmietat' všetko, čo ho zatemňuje alebo porušuje. Má pátrať vo svojich skúsenostiach po tom, čo z neho najmocnejšie odpovedá vyzývajúcej vidine. Umelec teda svojou činnosťou ustanovuje akúsi organizáciu, poriadok vo všetkom, čo tvorí jeho samotného i čo sa nachádza mimo neho. Vedomý si svojho cieľa a poslušný tomuto cieľu, využíva všetky svoje podmienky ako prostriedky na jeho dosiahnutie. Vie, čo musí pre tento cieľ urobiť a je bezpodmienečne, násilne nútený tak konať - a robí to zároveň dobrovoľne, rád a úplne. Vie, že v okamihu, keď by sa začal búriť prikazom svojho diela alebo keby ich neplnil do bodky, zide z cesty a nadobro minie cieľ. Taktiež potom vie, že všetky predpoklady, dané podmienky - nielen vlastné nadanie, vkus, skúsenosti, inteligencia, výber, atď., ale i duch, povaha a akosť látky, použiteľnosť nástrojov, obratnosť ruky a pod., musia byť s cieľom v zhode, že z nich musí urobiť prostriedky na dosiahnutie cieľa, na vytvorenie diela. Znamená to, že ich musí uplatňovať v určitom pomere, musí ich prípadne obmeňovať a do-

nosť Božím zákonom a zákonom života. Ak poruší túto zákonitosť, ak odoprie poslušnosť Božím príkazom, stráca slobodu. Musíme teda doplniť definíciu ľudskej slobody tým, že SLOBODA ZNAMENÁ VEDOMÚ, DOBROVOĽNÚ POSLUŠNOSŤ VOČI TOMU, ČO MÁME A CHCENIE TO, ČO

nedlho by sme zistili, aké zložité je toto podhubie prirodzených podmienok a ako často sa u jedného človeka tieto podmienky, a teda i z nich plynúce viazanosti, križia a dokonca si môžu i navzájom odporovať. Spoznali by sme, že existuje celá stupnica druhotných cieľov, ktoré nás nabádajú, aby sme sa rozhodovali

*Každý má v umení právo
vyjadriť to, čo cíti.
Zaiste - ale len vtedy,
ak sa zaviaže cítiť to,
čo musí.*

*José Ortega y Gasset,
Smrť a zmŕtvychvstanie*

MUSÍME. A práve podľa toho, ako hlboko a spontánne je celá naša bytosť účastná na plnení pevne daných podmienok a putovaní k pevnému transcendentálnemu cieľu; a podľa toho, ako hlboko je v zhode naša činnosť (myšlienky, slová i skutky) s našou ľudskou, Bohom posvätenou prirodzenosťou a zmyslom nášho života; podľa toho zisťujeme mieru svojej slobody. Sloboda, to je dobrovoľné uznanie a plnenie zákona. Práve preto až u človeka, tvora voľného a rozumového, môžeme hovoriť o slobode vo vlastnom zmysle slova (slobode, ako už bolo vyššie povedané, vždy znova strácanej našimi hriechmi a vždy znova dobývanej naším úsilím a Božou milosťou). V tomto oscilovaní medzi zákonom, ktorý platí bezpodmienečne, a človekom, ktorý zaujíma určitý postoj k tomuto zákonu, sa odohráva všetka ľudská sloboda, všetok ľudský život a taktiež všetko dielo. Ak hovoríme o slobode vzťahujúcej sa

len pre určitý poriadok činnosti, a to pre najvyšší z tých, pre ktorý máme dané podmienky. Avšak práve v tom spočíva už rys a takmer i podstata našej slobody.

Prvým a najzákladnejším rysom UMELCOVEJ SLOBODY je to, že MUSÍ TVORIŤ A ŽE CHCE TVORIŤ. Ako každý tvor chce to, čo musí, aj bytosť zo smrteľných naj-slobodnejšia, svätec, chce to, čo musí; tak i umelec chce užívať dary, ktoré mu Duch Svätý udelil ako zvláštnu hrivnu, z ktorej mu raz bude skladať účty. K umeleckej slobode teda nepatrí netvorit' umelecky vôbec, jedine pod podmienkou, že umelec svoje nadanie môže - a teda aj má - obetovať vyššiemu poslaniu. Na druhej strane však nestačí mať určitú mieru nadania. Treba byť nielen povoláný, ale i vyvolený. Našťastie všetci dobrí umelci včas spontánne rozpoznajú, že sú povoláni, a snád' i vyvolení - cítia hlbokú lnosť tvorit'.

konca znásilňovať. Avšak nesmie ísť tak ďaleko, aby úplne poprel a zrušil povahu týchto prostriedkov.

Toto je teda umelcova tvorivá sloboda: robiť, čo chce a chceť, čo musí. Alebo inými slovami: zhoda cieľa a podmienok, zhoda zákona a vlastnej spontánnej vôle.

V takom zmysle sa však umelcova sloboda výrazne líši od toho, čo pod ňou azda rozumelo liberalistické obdobie a čo pod ňou rozumie doteraz - vymykajú sa z rámca povinností a záväzkov, privilegovane ľubovoľné počínanie. Museli by sme však podrobiť rozboru samotný liberalistický pojem slobody. Videli by sme, že tu sloboda znamená vyprázdňovanie všetkého pozitívneho obsahu, niečo negatívne, zbavenie sa záväzkov, skrátka SLOBODU OD NIEČOHO. Znamená postupné vzduchoprázdno, teda anarchiu. Museli by sme ukázať, aký abstraktný a nereálny je taký pojem slobody a ako málo prispieva k organizácii spoločnosti. Zistili by sme, ako je dokonca neúčinný pre umelca, ktorý je povahou svojej práce predurčený, aby organizoval, podriaďoval a vládol, namiesto toho, aby atomizoval. A to môže len vtedy, ak zakúša sám na sebe, čo je to záväznosť a čo hierarchia.

A predsa existuje určitá negatívna sloboda, sloboda od niečoho, ktorú umelec viac-menej potrebuje, a ktorú mu práve liberalistické obdobie poskytovalo tak málo. Je to potreba pomernej existenčnej nezávislosti, potreba voľnejšieho nakladania najmä s časom. A práve liberalistické obdobie túto „slobodu“ či jej posledné zvyšky umelcovi vzalo. Tým, že rozrušilo hierarchickú väzbu spoločnosti, odňalo taktiež niektorým vrstvám aj princíp povinnosti voči umeniu a umelcom. (Pretože podstatou stavov nazývaných ako slobodné, boli predovšetkým určité povinnosti a z nich vyplývajúce práva). Zásada takzvaných rovnosti prispela k tomu, že rozhodujúci vplyv vo všetkom (teda aj v otázkach vkusu) nadobudla namiesto elity väčšina. A väčšina, ako už zmienil ktosi pri podobnej príležitosti, je vždy nedobrá. Túto „zlú väčšinu“ reprezentovanú meštiakom (nie však patricijským mešťanstvom, ktoré už samo predstavovalo istý hierarchický stupeň) ani nenapadlo ujímať sa opustených záväzkov voči výnimočným prácam a povolaniam. Nechala umelca napospas existenčnému boju, „nech sa ukáže, či je užitočným členom spoločnosti“ a tak ho dohnala k tomu, aby sa usiloval skôr o „uplatnenie“ než o tvorenie.

Na druhej strane si potom táto „zlá väčšina“ zosobňovala právo rozhodovať o miere daného „uplatnenia“ a to takým spôsobom, že niektoré diela ráčila prijímať a iné nie. Prijímala diela, ktorým „rozumela“, teda v ktorých sa poznávala. Lebo umelecké dielo pre ňu znamenalo vývoj inteligencie, usilovné zjavovanie tvorivej idey (romantický estetik Palacký vytýkal Máchovi, že v jeho básňach „nevsvitá jakási nutnosť idey“; a Máchu si zapisal do denníka: „...mám za to, že práve v každej mojej básni idea jest co nejmožněji rozvedena“), ale buď akýsi ozdobne didaktický doplnok rozumového školenia, „krásnu myšlienku odedť do krásnej formy“, alebo akýsi citový prepych, umné

rozvádzanie citov a všeobecne známých citových rozpoložení. Umelec je niekto, kto má city a myšlienky ako ty a ja, len azda o čosi intenzívnejšie či bizarnejšie, a dokáže ich vyjadriť - asi tak by sa mohlo definovať meštiacke chápanie umenia. Z toho vyplýva, že masa zásadne neuznávala podstatný rozdiel medzi umeleckým a diskurzívnym poznáním a medzi estetickými a všeobecnými citmi. Najspontánnejšie prijímaným umelcom bol preto ten, kto do svojho diela zahrnul, „zbásnil“ najviac všeobecných citov a bežných myšlienok. Niet divu, že takýto postoj viedol nakoniec do stoky naturalizmu, ktorá nie je ani dnes úplne vyčistená.

Je príznačným paradoxom, že moderné umenie, ktoré spravodlivo musí uznať, že z časti ďakuje za svoj rozmach onomu romantickému, liberálnemu uvoľneniu väzieb, väčšiemu oprávneniu individua a jeho prejavov; sa nakoniec spontánne vzbúri proti tejto beztvorosti. A od istej doby, presnejšie od symbolizmu (v poézii) a impresionizmu (vo výtvarníctve a v hudbe, ak možno nazývať Debussyho impresionistom), napriek tomu, že v týchto cestách je ešte plno romantických stôp, moderné umenie usiluje o nájdenie nového poriadku, povýšenie estetických a umelecko-tvorivých princípov na pravé miesto, alebo o akýsi nový klasicizmus, ako hovorí Stravinskij. Umelec, ak je ponechaný sám sebe, sa začína prostredníctvom svojej vôle priamo programovo uväzovať do pút svojej jedinej pravej poslušnosti - do zákona tvorby a vlastnej umeleckej slobody. A „zlá väčšina“ ho zato trestá zásadným nepochopením, prehlbovaním priepasti medzi umelcom a davom, mimovoľným napomáhaním opätovnej aristokratizácii umelca. Žiadne socialistické realizmy a žiadni pohrobkovia naturalizmu tomuto prirodzenému chodu vecí nezabránia.

Absolvovali sme túto malú obočku, aby sme naznačili, že väznosť umelca k určitému spoločenstvu, predovšetkým k národu, nespočíva v nejakej vonkajšej zhode, vzájomnom „porozumení“, v priamej službe umelca tomuto spoločenstvu a v priamom imperatívnom pôsobení spoločenstva na umelca (až na určité výnimky, ktoré vysvitnú zakrátko). Takáto väznosť však existuje.

K prirodzeným podmienkam človeka patrí taktiež to, že každý z nás je príslušníkom svojho národa, že vo všeobecnom kultúrnom rámci prežívame určitú špecifickú podobu kultúry, ktorá tomu všeobecnému dodáva farby a chute; že dielo mnohých pokolení, živé z jednej studnice a nesené jedným smerom, chce prirodzene obsiahnuť i naše dielo. Naše dielo sa vlastne odohráva a konkretizuje na živom pozadí spoločného a dávneho diela našich predkov.

Aj tu, a to obzvlášť zreteľne, zodpovedá postavenie umelca tomu, ako sme si definovali slobodu: z jednej strany určitým danostiam, ktoré pôsobia samy o sebe bez ohľadu na našu vôľu, a z druhej strany našej spontánnej vôle prijímať toto pôsobenie dobrovoľne a vedome. V prvom prípade, v pôsobení národa na umelca, je každé naozajstné umelecké dielo tradičné; ak nie je plným ovocím, je

aspoň plámkou. Ale až v druhom prípade ide o diela tradičné v plnom zmysle slova, teda nielen z tradície žijúcej, ale tradície obohacujúcej.

Ako to však súvisí so slobodou? Tvorí to nejakú jej podstatu alebo aspoň časť jej podstaty? Nie je možné tvoriť mimo tohto rámca alebo bez zreteľa na neho? Nepoznáme prípady, ako je napríklad El Greco alebo Joseph Conrad, keď veľký umelec nie je viazaný na svoj národ, a napriek tomu neprestáva byť veľkým umelcom?

Tieto otázky nie sú položené celkom správne. Pokúsme sa však nájsť na ne odpoveď. Ak sme povedali, že podmienky každého človeka a z nich plynúce väznosť nie sú jednoznačné, že sa mnohokrát rozbiehajú, ba aj krížia (u umelca sa krížia aj vtedy, ak je nútený povedľa svojho umeleckého povolania venovať svoje sily a orientovať svoj vonkajší i vnútorný život na nejakú inú prácu), a že znak ľudskej slobody spočíva v tom, že medzi možnými druhmi podmienok a svojho konania môžeme, ba máme voliť; samozrejme, vždy len smerom nahor. Ak umelec odmietne zotrvať v rámci kultúry svojho národa, môže tak beztrastne učiniť len vtedy, ak sa primkne o to uvedomejšie, o to intenzívnejšie, o to útočnejšie ku kmeňu kultúrneho spoločenstva iného národa, aby si opustené prirodzené podmienky nahradil ťažko dobytými a hlboko prežitými prevzatými podmienkami. V takomto zmysle je El Greco španielskejší než Španiel, Conrad anglickejší než Angličania, Jean Moréas francúzskejší než Francúzi; a rovnako tak i mnohí z európskych maliarov žijúcich v Paríži, čo je však celkom osobitná kapitola. Tak musíme kvetinám vytrhnutým z rodnej pôdy a rodného podnebia nahradzovať prirodzené podmienky umelými v omnoho väčšej miere, než by boli tie prirodzené. Pri týchto výnimkách však ide spravidla o vysoko zameraných umelcov, u ktorých mali vyššie podmienky umeleckého tvorenia - pod-

mienky čisto duchovné - prevahu nad prostejšími podmienkami, kam patrí i príslušnosť k národu. Aby sme vyčerpali otázku, ktorú sme si položili vyššie, výnimočne sa dá tvoriť aj mimo rámca svojho národného spoločenstva, ale nie bez zreteľa voči určitému rámcu - práve naopak, umelec tvorí so zvýšeným zreteľom na rámec prijatý dobrovoľne. Aktívna stránka umelcovho postavenia v národnom spoločenstve - spontánna vôľa na podstúpenie jeho vplyvu - je v našich prípadoch o to silnejšia, o čo slabší je tento vplyv prirodzený sám o sebe. Do tejto miery súvisí národná tradícia so slobodou umeleckej tvorby.

Nezaoberáme sa však úvahami o tradícii, ale o slobode umelca, a to o jeho slobode v živom prostredí, uprostred vlastného národa. Otázka správne položená znie takto: v čom pôsobí národné spoločenstvo na umelca a čím pôsobí umelec na národ? Ktoré hodnoty vymedzujú väznosť umelca na národný celok a dotvárajú tak profil a klenbu jeho umeleckej slobody? Ide naozaj o slobodu alebo azda o jej obmedzenie, teda o obmedzenie tvorivých možností umelca?

Národ je predovšetkým určitá prírodná skutočnosť. Obec mnohých rodov, odovzdávajúcich z pokolenia na pokolenie svoje prirodzené vlastnosti a dispozície, žijúcich v určitej klíme a vlasti. Národ je určitá duchovná skutočnosť, forma. Národ sa spontánne správa ako takáto „prírodno-duchovná“ skutočnosť, a zároveň je tak vladársky spravovaný určitými duchovnými a morálnymi ideami. Tieto hodnoty sú nedotknuteľné pre svoju vznešenú povahu i pre svoju širokú všeobecnú pôsobnosť. Medzi takéto hodnoty patria všetky nadprirodzené i prirodzené kresťanské cnosti, nadprirodzené a absolútne platné reality vyznávané vierou v učenie Cirkvi a všetky sviatosti. Patria k nim myšlienky a voľné i citové prejavy vznešené a všeobecné svojím významom: cit riadnej lásky, cit spravodlivosti a

pod.; láska a úcta k národu, k jeho minulosti, vedomie zodpovednosti pred budúcnosťou národa; láska k vlasti, hrdinstvo a česť a všetky veci veľké a neobyčajné; detstvo, panenstvo, materstvo... Mohli by sme vymenovať všetko, čo tvorí uholné kamene duchovného i spoločenského života kresťana a Čecha. Je ľahostajné, či tomu zodpovedá aktuálny stav. Alebo či sú všetky tieto piliere národného života upínajúceho sa k veľkej budúcnosti naozaj všeobecne uznávané a ctené a či sa o ne národ v tejto chvíli živo opiera. Naopak, je v povahe každej činnosti z ducha, aby tieto piliere v každom čase sama upevňovala. Ani umelecká činnosť sa nemôže uberať smerom, ktorý by išiel proti týmto pilierom. Nie že nesmie - čo je iná otázka - ale nemôže, svojou povahou nemôže, lebo umenie je povolané na svedectvo a oslavu všetkých riadnych vecí. Umelecká činnosť sa môže týchto základov nedotknúť, môže o nich mlčať, ak je obrátená niekam inam (hoci prakticky vždy sú aspoň niektoré z nich v jej priamom záujme), ale nemôže smerovať proti nim.

V tomto ohľade je teda pôsobenie obojstranné. Národ pomáha umelcovi zjavovať, zakúšať, ba zmerať tieto hodnoty, a umelec ich národu pripomína, aktualizuje mu ich v novom osvetlení, v novom skupenstve. To je živná pôda duchovného obcovania, na ktorej nepocituje umelcova sloboda žiadnu ujmu. Avšak táto obojstrannosť pôsobenia nesie so sebou i povinnosť takto pôsobiť najmä vo chvíli, keď jedna z oboch zložiek ochabuje, blúdi alebo hreší. Z toho vyplýva zvýšený dôraz umelcov na tieto hodnoty vo chvíli, keď slabnú v národnom povedomí. Ale z toho vyplýva aj to, že národ vyžaduje od umelca, aby neblúdil, aby precitol k pravde a skutočnosti. Ak umelec na tieto hodnoty zabudne, zneuzná ich, pokríví alebo urazí; národ môže umelca napomínať prostredníctvom strážcov týchto hodnôt a prostredníctvom svojich zástupcov (kritici, duchovné

osoby, učiteľia a pod.), ako aj priamo svojim zbrojným ramenom, svojim štátnym zriadením. Lebo hriech proti týmto hodnotám je hriechom proti zákonom Božím a pričasto aj proti zákonom národnej sebazáchovy. Ak je umelcovo previnenie voči týmto hodnotám uznané za všeobecne nebezpečné, môže, ba má byť verejne odsúdené.

Vynára sa však otázka, či sa dá v týchto vonkajších zásahoch voči umelcovi ešte vidieť sloboda. Nie je to jej podstatné obmedzenie? Sotva. Ved' umenie nemôže svojou povahou svedčiť proti hodnotám, ktoré sú duchovnou tvárou stvorenej skutočnosti, teda vlastného pôsobiska umenia. Tam, kde umenie svedčí proti týmto hodnotám, týmto pevným bodom usporiadania sveta, tam dochádza k narušeniu, k sprenevere odnímajúcej slobodu umelcovi rovnako ako človeku.

Na druhej strane však pochybí aj ten, kto posudzuje umelecké dielo a priori morálnymi alebo ideovými meradlami. Tak ako moralizmus alebo ideologizmus autora zabíja jeho dielo, tak i moralizmus alebo ideologizmus z vonkajšej strany zamedzuje správny prístup k umeleckému dielu a pripravuje nás o všetok úžitok z diela, ktorý nespočíva v jeho mravnej a myšlienkovvej, ale predovšetkým v jeho estetickvej hodnote. Na to je však potrebné, aby aj strážcovia, ktorých národ vyberá za svoje orgány (alebo ktorí by mali byť povolávaní alebo uznávaní vládnym národom), boli rovnako ostražití, príslušne vzdelaní, vnímaví a uspôsobení. Hľadajte ideál kritika, čo by bol spohľadivým strážcom či vodcom svojho národa! K tomuto ideálu sa treba približovať, nie však prostredníctvom samozvancov. Treba, aby bol národ čo možno najhlbšie vzdelávaný vo vnímaní umeleckých diel a aby umelci opäť zbystrili sebakontrolu a prehĺbili svoj duchovný rast. Inak sa prenecháva voľné pole nedoukom, kazisvetom a zvodcom pod maskou umelcov. Inak sa prenecháva voľná ruka hrubým a bezohľadným vonkajším zásahom do vnútorných umeleckých slobôd.

Pre umelca a pre otázku jeho slobody zostáva rozhodujúce, či všetky tieto úväzky plní spontánne alebo či ich cíti nad sebou len ako vonkajší tlak. Umelec je ozaj slobodný zaiste iba vtedy, ak je základňa, na ktorej stojí pri svojej tvorbe, vybudovaná práve z týchto všeobecných hodnôt, a ak je čo najširšia a tým pádom aj čo najbezpečnejšia. Je samozrejme, že ani jediná z týchto hodnôt sa umelcovi neviera ako program, ako priamy umelecký cieľ. Tam, kde k tomu dochádza, musí byť umelec obzvlášť opatrný, aby z horlivosti alebo z povrchnosti neporušil túto rovnováhu. Všeobecné mravné hodnoty kladú na umelca požiadavku, aby ich prežíval predovšetkým ako človek. Buď kresťan a tvoje dielo bude kresťanské, hovorí Jacques Maritain. To platí aj o všetkých ďalších prídomkoch, ktoré by si umenie či niektorý umelec rád prisvojoval: o umení tak zvanom nacionálnom alebo vlastneckom, o umení sociálnom a pod. Ide o podstatu - tú treba obrábať a cízelovať do takej podoby, akú chceme či máme mať - umenie potom samo zaspieva tónom, na aký by sme ho márne ladili vôľou. Ale tu sa naša úvaha ocitla na hraniciach morálky, kde ju už náš záujem prestáva sledovať.

*Z revue Řád, 1938,
preložila
Katarína Džunková*

Je až nadmieru prekvapujúce ako tento veľký ruský spisovateľ 19. storočia vo svojom románe Besy (v slovenskom preklade Viery Hegerovej Diablom posadnutí) predvídal vývoj ľudskej spoločnosti v nasledujúcom storočí, takmer s úplnou istotou a s prorockou predvídavosťou Treba konštatovať, že sa dotýka nielen budovania socialistického systému, ale aj všetkých totalitných systémov, založených na potláčaní prirodzených ľudských práv, akým je aj liberalizmus všetkých odtieňov.

V jednom sa všetci kritici zhodujú, že F. M. Dostojevský bol veľký mysliteľ, psychológ, schopný hlboko sa ponárať do duše človeka, prenikať do jeho vedomia a podvedomia, i prenikavo analyzovať ľudské činy a hodnotiť ich dôsledky. V tom treba hľadať dôvod, prečo slovenský preklad tohto románu mohol uzrieť svetlo sveta v nakladateľstve Tatran r. 1967, teda ešte v čase, keď sa už schyľovalo k „socializmu s ľudskou tvárou“ a ľudia túžili po skutočných hodnotách a pravde života. Vydaním Besov bola vlastne zavŕšená plejádá prekladov veľkých diel geniálneho ruského spisovateľa do slovenčiny Zory Jesenskej a Márie Rázusovej-Martákovéj, známych ešte z čias slobodnejšieho literárneho prejavu (s pred r. 1948).

Zamýšľať sa nad postavami románu je záležitosť nie ľahká, ale vzrušujúca. Ich myslenie a konanie je také protirečivé a rozporuplné, že motívy ich konania sa hľadajú veľmi ťažko a v zložitých súvislostiach. Pri retrospektívnom pohľade na dielo sa najvýraznejšie javia tri také typické postavy, ktoré sú vyjadrením zla. Sú to: Stavrogín, Kirillov a Verchovenský ml., i keď každý odlišným spôsobom v myslení a konaní. Okrem tejto trojice postáv sú aj iné charakterové typy románu, ale tie nepresahujú rámec uvažovania a konania spomínanej trojice ako ideových nositeľov diela.

Nikolaj Vsevolodovič Stavrogín, syn bohatej aristokratickej rodiny, vzdelaný, sebavedomý mladý muž, schopný veľkých činov, obdivovaný v spoločnosti, najmä nežným pohľadom a pritom nemravník, zhýralec veľkého kalibru a bitkár, pričom jeho zlá povest' mu v spoločnosti akosi veľmi neškodí, pretože vie si získať svojim sebavedomím, na pohľad veľkorysým správaním, nielen ľudí pochybného charakteru, ale i ľudí čestných a charakterných. Je nimi uznávaný, milovaný, pretože v ňom nevidia ani zbla zvrhlosti a ziskáva ich svojou prekvapujúcou životnou silou a sebavedomím, ktoré ich priťahujú svojou veľkorysťou, šľachetnosťou, a paradoxne i svojvôľou. Takýto vzťah nekritického obdivu a lásky sa prejavuje najmä zo strany jeho matky V. Petrovny, vdove po generálovi Stavrogínovi, ale aj jej strach z jeho podivného správania sa k ľuďom. A predsa vládne nim akási nepochopiteľná zvrhlosť konania, najmä voči ženám, ktoré najprv zvedie a potom privedie k zúfalstvu. Je posadnutý potrebou moci, plný pyšného sebavedomia a neobmedzeného konania a pohrdania ľuďmi. Cítiť z neho, že stojí nad spoločenskými konvenciami, nad verejnou mienkou, nad strachom z následkov svojho provokujúceho konania voči ľuďom, váženým v spoločnosti. Prejavuje sa v ňom určitá chorobná zvedavosť dokiaľ unesie - v svojom pokrývenom svedomí a vedomí ťarchu krutosti zločinného správania sa voči okoliu, i voči sebe samému.

Jeho tajný, nepochopiteľný sobáš s mrzáčkou a psychicky narušenou

Máriou Lebiatkinovou, ktorú tajne finančne podporuje, i jej brata, notorického opilca, ktorého chce využiť pri uskutočňovaní svojich nekalých skutkov, i keď vie, že Lebiatkin je odlišného zmysľania ako on. So seba vlastnou spúpnosťou a škodoradosťou verejne sa priznáva k tomu zvláštnemu sobášu, čím bolestne prekvapí jeho matku, Lízu a Dašku, ktoré ho milujú, pravda každá odlišným spôsobom - matka materinskou láskou, Líza zmyselnou, ale sebazničujúcou láskou a Daša čistou, nesebeckou, obetavou láskou. Po prezradení tajnej organizácie nihilistov, ktorá ho uznáva za svojho vodcu s tajným po-

Dostojevský aktuálny

slaním, chystá sa odísť do Švajčiarska. Pred odchodom do cudziny požiadava listom Dašu, aby ho nasledovala. Tá pod vplyvom svojej nesebeckej lásky, i pod vplyvom jeho matky, sa skutočne rozhodne ho nasledovať. Ale on, pod ťarchou svojej pychy a samofúbnosti i hnsu nad svojimi skutkami, sa rozhodne pre samovraždu, tajne sa vrátiac do domu matky. V dodrovoľnom ukončení svojho života vidí okrem túžby po sebaobetovaní, temnú silu vlastnej pychy a zúfalstva nad svojím životom, pociťujúc jeho nezmyselnosť, ale žiadnu úľtosť a pokoru. Teda tu ide o paródiu na Kristov kríž na Golgote.

Alexej N. Kirillov je rozumkársky typ človeka, myslením podobný Stavrogínovi, ale nie až taký pyšný a namyslený ako jeho priateľ. Je to v podstate človek dobrý a občas i láskavý, ktorý niekedy aj prežíva chvíle vnútornej duševnej pohody a harmónie, len je posadnutý myšlienkou dosiahnuť absolútnu dokonalosť. Dlhé roky žil na Západe, čo zásadne ovplyvnilo jeho racionalistické myslenie. Jeho filozofia vychádza z myšlienky, že ak existuje Boh, je to absolútna dokonalosť, nezávislosť a absolútna sloboda bytia. Keďže chce byť takou bytosťou, chce sa stať „človekobohom“, respektíve nadčlovekom v zmysle filozofie Nietzscheho. Chce podať dôkaz o svojej úplnej, absolútnej slobode a nezávislosti od ničoho. Za taký dôkaz nezávislosti od Boha Kirillov pokladá povinnosť vziať si život zastrelením, pretože je to podľa neho najúplnejší a najradikálnejší prejav jeho slobodnej vôle. Keď dobre chápeme logiku desivého Kirillovho myslenia, samovražda je povznesením jeho bytosti k božstvu a zároveň je rúhaním sa do tváre Boha. Pokladá za nevyhnutné zabiť sa prekonávajúc strach, aby ostatní ľudia, ktorí stavajú na myšlienke stať sa „človekobohom“, už nemuseli dokazovať svoje božstvo. Toto šialenstvo Kirillovej obety je hrozou karikatúrou vykúpenia ľudstva skrz Kristovu obeť na dreve kríža.

Kirillov vo chvíli samovraždy si ešte uvedomuje nezmyselnosť svojho údesného činu, keď zistí, že jeho spoločník Verchovenký ml. chce zneužiť jeho samovraždu na zakrytie zločinov svojich spoločníkov, tajných socialistických revolucionárov, tým, že podpíše podstrčený list, v ktorom sa priznáva, že on zabil Šatova, ktorý opustil tajný krížok. Šatov bol chorý, ale citlivý a humánný človek, ktorého si Kirillov vážil pre jeho ľudskosť. Šatov spoznal bezcharakternosť Verchovenského, a preto opustil krížok

socialistov-revolucionárov. Šatov bol ľudský k svojej nevernej žene, ktorá sa len nedávno vrátila z cudziny a porodila dieťa od Stavrogína. Kirillov je typ človeka, ktorý ešte celkom nestratil cit pre spravodlivosť a ľudskosť, i keď prepadol svojej rozumkárskej sebestačnosti a bohorovnosti.

Peter S. Verchovenský ml. je treťou, azda najnegatívnejšou postavou románu. Je to bezcharakterný človek, schopný akéhokoľvek zla, na rozdiel od svojho idealisticky zmysľajúceho otca, poživajúceho dôveru vdovy Stavrogínovej. Na jednej strane je to osoba plná nenávisť, zloby a pokrytectva a na druhej strane je to človek, bážiaci po moci,

ovládani iných v záujme vytúženého cieľa - dosiahnutia socializmu, ktorý má priniesť ľudstvu spásu a oslobodenie od vykorisťovania uskutočnením revolúcie. Vzniká v ňom silné presvedčenie, že akékoľvek prostriedky sú dobré a morálne na dosiahnutie tohoto cieľa. Teda pod vplyvom socializmu, rodiačeho sa práve na Západe, dospel k názoru, že socializmus sa nezlučuje s myšlienkou osobnej ľudskej slobody. Náboženská viera musí byť odstránená a nahradená bezvýhradnou vierou v dosiahnutie sociálnej spravodlivosti, i za cenu násilia, krívd a vrážd, ktoré slúžia revolučnému cieľu ako objektívna, historická nevyhnutnosť. Úcta k ľudskej osobnosti je podľa jeho názoru iba buržoázny prežitok. Podľa neho oslobodenie od vykorisťovania nastane len vtedy, keď absolútna moc nad ich slobodou a ich životom sa dostane do rúk strojom revolučnej prestavy celej spoločnosti. Oddelením reality slobody od reality spravodlivosti vzniká nárok vedúcej triedy na absolútnu ovládanie ľudskej osoby. Verchovenský v poňatí Dostojevského je človek bažiaci po neobmedzenej moci nad každým, kto sa ocitá v sfére jeho pôsobenia. Podľa neho revolúcia sa zbavila pojmu slobody a splynula s predstavou ľži a násilia.

Na rozdiel od Kirillova a čiastočne i Stavrogína, v ktorých v zlobe niet prímítivnej nízskosti, iba mučivá prepiaťosť osobnej sebestačnosti, Verchovenský ml. je bezcharakterný človek, schopný zavraždiť kohokoľvek pomocou ním naverbovaných kumpánov, v danom prípade svojho bývalého priateľa Šatova, ktorý od ich tajného spolku odskočil, vidiac nezmyselnosť celého ich podujatia. Do vraždy intrigánsky zamočil viacerých svojich tajných spoločníkov, ktorí mu slepo dôverovali a verili v správnosť konania, uskutočňovaného pod jeho nátlakom. On je naplnený skrz-naskrz démonom manipulácie s ľuďmi, ktorí, i keď v ňom postupne spoznávajú zlého človeka, predsa slepo plnia jeho rozkazy, ovládani jeho vôľou. Je teda pravým opakom svojho otca, Stepana T. Verchovenského, ktorý je ideovo labilným romantickým rojkom v ruskej aristokratickej spoločnosti, ale spravodlivým a čestným človekom.

Dej celého románu vyvoláva v myslí čitateľa tiesnivé pocity a zvláštnu atmosféru očakávania nejakého zvláštného činu ľudí, pohybujúcich sa na scéne okolo troch dominujúcich postav. Oni vytvárajú napätie s nepredvídateľnými následkami na život spoločnosti, takže čitateľ má pocit, že je svedkom akéhosi nenormálneho jestvovania ľudského bytia v uzavretej klietke.

Čo chcel Dostojevský povedať svetu cez tento dramatický dej a tragické konanie postáv románu?

Veľký umelec sám prešiel všetkými fázami rodiaceho sa ideového zmätku na území cárskeho Ruska v 19. storočí, ktorý sa prejavil vznikom nihilizmu, anarchizmu, socializmu, najprv utopického, neskôr ateistického materialistického razenia. Ako otvorená ruská duša hlboko precítil, že „to vôbec nie je ono“, čo jeho vlast' potrebuje. Pochopil, že to nie je vôbec tá pravá cesta pre milované Rusko, i keď si plne uvedomoval zostalosť svojej vlasti oproti krajinám západného sveta. Taktiež si uvedomoval archaizmus politického systému cárskeho Ruska. Uznával veľkosť slavianofilskej myšlienky, ruský patriotizmus a duchovnú spriaznenosť ruského ľudu s pravoslávny kresťanstvom.

Západ obdivoval, ale aj veľmi otvorene kritizoval. Pokladal ho za svet, ktorý speje k nevyhnutnému zániku s celou jeho racionalistickou a osvietenou filozofiou. Vplyv Západu na Rusko cez kruhy inteligencie, orientované na západný svet, pokladá za cudzí a nebezpečný pre dušu ruského človeka, pretože ohrozuje zmysel jeho poslania, ktorý vidí v mesianskom pôsobení Ruska voči svetu. V to pevne verí. Kritizuje celkom evidentnú skutočnosť, že západný človek stále viac a viac odmieta Božiu existenciu, mravný zákon, zapísaný do ľudskej duše, spravodlivosť a mravnú čistotu v konaní.

Dnešná skutočnosť potvrdzuje Dostojevského diagnózu západnej spoločnosti, až prekvapujúco správnu, keďže sme svedkami obrovskej relativizácie morálky a jej princípov, na základe nepsaného pravidla, že to, čo platí dnes, nemusí platiť aj zajtra, keď sa zmenia podmienky.

Veľmi kriticky sa Dostojevský vyjadruje aj na adresu extrémneho liberalizmu na Západe, ktorý sa už vtedy spájal s vývojom rodiaceho sa socializmu, hoci sa mu priznávalo, že je to voči socializmu antagonistický smer, ktorý má byť zničený nastolením socializmu. Nasledujúci vývoj dáva za pravdu ruskému spisovateľovi, že už vtedy pravdivo vystihol podstatu obidvoch prúdov, že rovnako odmietajú Boha a platnosť mravných princípov v zmysle toho, že mravné je to, čo vyhovuje silnému jedincovi za daných historických podmienok, že človek je absolútno slobodný robiť to, čo chce. Vidíme zhodu v konečnom dosiahnutí cieľa - získať nezávislosť a bezbrehú slobodu.

Dostojevský je veľký mysliteľ a neunávnny hľadač Boha. Jestvovanie utrpenia biednych a ponížených, najmä tých najnevinných - detí, cez všetky pochybnosti, vkladané do postáv svojich románov, vidí vo väzbe na Krista. Je vyznavačom kresťanských ideí, o ktorých je pevne presvedčený, že len praktické uplatňovanie týchto ideí spasí svet a že ľudstvo dosiahne pokoj a harmóniu len uvedomelým plnením Kristovej vôle, vyjadrenej v evanjeliových zásadách a radách jeho blahoslavenstiev, ktoré zazneli na Hore. Spupnosť, pycha a svojvôľa privádza človeka do zúfalstva a bytostnej beznádeje a pokora, láska vedie ho k harmónii synovstva Božieho.

Je zaujímavé, že tieto svoje teologické a filozofické názory zväčša uplatňuje cez životné osudy nešťastných a úbohých ľudí svojich románov.

Po skončení druhej svetovej vojny zdvihla sa druhá vlna hromadného vystaňovania zo Slovenska. Bolo treba utekať, pretože Eduard Beneš žiadal od Sovietov potrestať Slovákov za opovrhivosť ustanoviť si svoj vlastný štát - Slovenskú republiku. Nepomohol ani ozbrojený odpor časti Slovenska v auguste 1944; Povstanie Beneš využil iba na svojiu medzinárodnú prestíž a obnovu Československej republiky.

Zo Slovenska už od prvých povojnových dní vypravovali transporty. Vo vagónoch pre dobytok putovali do Sovietskeho zväzu tisíce prostých slovenských ľudí.

Po tzv. víťaznom februári 1948, keď sa komunisti vládnym pučom a po odobrení tým istým prezidentom Benešom zmocnili vlády, začali ďalšie tisíceky prevažne mladších ľudí utekať opäť na Západ, za slobodu. Nebola to „chlebová“ emigrácia, ale porovnáваме náš štát napr. s Poľskom alebo s Maďarskom. Lenže nešlo len o roľníkov, ktorí nemali žiadne zastanie, ale o všetko obyvateľstvo. Najskôr previerky postihli duchovnú oblasť, t. j. Cirkev a vysoké školstvo. Na vysokých školách sa posluchárne vyprázdňovali a za katedrami ubývalo kvalitných profesorov. Kádrovníkmi sa stali tzv. akčné skupiny, zložené z komunistov a mladých študentov, ktorým už bola naočkovaná komunistická doktrína na stavbách mládeže.

V tejto spoločenskej atmosfére začala nová vlna emigrácie aj z radov vysokoškolákov. Pravda, v tom čase útek na Západ nebol ľahký špás. Kto sa tak rozhodol, podstupoval veľké riziko, ba dával v sázku aj svoj život. V zahraničí utečencov čakal veľmi krušný život v sústreďovacích táborech, pokiaľ nedostali imigračné povolenie do niektorej zo zámorských krajín: do USA, Južnej Ameriky alebo do Austrálie. Medzizastávkou mnohých študentov sa stal Madrid, pretože Francovo Španielsko bolo jediné, čo vytvorilo podmienky pre akademikov - utečencov z krajín, ktoré pripadli do sovietskej záujmovej sféry, aby mohli v slobodnom svete dokončiť štúdiá na Madriidskej univerzite.

Hľadám najpočetnejšou skupinu v pomere k počtu obyvateľstva materskej krajiny spomedzi mnohých východoeurópskych národov boli slovenskí študenti. Medzi inými to boli najmä absolventi nitrianskeho gymnázia, z ktorých na prvom mieste treba uviesť dvoch Nitranov: zosnulého Stanislava Ďuriša a jeho priateľa a spolužiaka Karola Beláka, ktorý ho pred niekoľkými rokmi predišiel do večnosti. Nevedno, koľko študentov celkovo z vtedajšieho Česko-Slovenska emigrovalo, ale vieme kto a odkiaľ zo Slovenska zakotvil v Madride. Na lepšie pochopenie tejto časti slovenského exilu v Španielsku treba povedať pár slov o Kolégiu Sv. Jakuba Apoštola v Madride (El Colegio Mayor Santiago Apostol). Bol to vlastne vysokoškolský študentský domov, ktorý vznikol z iniciatívy katolíckej charity za podpory španielskych úradov a jeho úlohou bolo prichýliť utečencov-vysokoškolákov z východoeurópskych krajín. Kolégium poskytovalo utečencom ubytovanie a stravu a úhradu zápisného na madriidskú univerzitu, kde sa im poskytla možnosť dokončiť štúdiá.

Kolégium bolo založené v r. 1947 a jeho prvým riaditeľom bola významná osobnosť španielskej kultúry a neskôr diplomat Alfredo Sánchez Bella. Ale už v nasledujúcom roku zaujal jeho miesto bývalý vyslanec prvej Slovenskej republiky v Španielsku Dr. Jozef

Američan so slovenským srdcom

Spomienka na Stanislava Ďuriša
(8. 9. 1927 Dolné Vestenice - 24. 5. 2014 Shorewood, USA)

Cieker, rodák z oravskej Krásnej Hôrky, ktorý túto funkciu pribral už ako vedúci madriidského rozhlasového vysielania pre Slovensko. Nižšie triedy navštevoval v Trstenej, ale vyššie absolvoval v Nitre, čím sa aj on zaraduje k Nitranom. Nie div, že tento fakt potom pridral všetkým utečencom zo Slovenska, ale najmä Nitranom, hodne sebavedomia. Dr. Cieker viedol toto kolégium až do svojej predčasnej a nečakanej smrti 20. januára 1969.

V tomto kolégiu sa vystriedalo aj mnoho príslušníkov iných národov ako Albánci, Bielorusi, Česi, Čiňania, Chorváti, jeden Litovec a jeden Lotyš, Maďari, Poliaci, Ukrajinci, Rumuni, Rusi, Srbi a niekoľko domácich Španielov. Po Vianočiach 28. decembra 1947 sa teda v ňom ubytovali aj prví štyria Slováci: František Chajma, Jozef Kolmajer, Viliam Kona a Eduard Moščovič. Neskôr pribudli aj ďalší a boli to Nitrania - Jozef Šiky, Karol Belák, Štefan Glejdura, Stano Ďuriš, Bernard Navrátil a Boris Gašpar.

Celkovo madriidské kolégium prichýlilo osemnásť študentov zo Slovenska, z ktorých väčšina, zanechajúc štúdiá na česko-slovenských vysokých školách, emigrovala po komunistickom puči vo februári 1948 na Západ. Aj z nich celá tretina pochádzala z Nitry, resp. študovala na nitrianskom piaristickom gymnázii (tak sme ho nazývali aj v čase, keď bolo premenované).

Zo slovenských Madriidčanov sme už spomenuli zosnulého Stanislava Ďuriša, ktorý s Karolom Belákom tvorili dvojicu nerozlučných priateľov. Narodili sa v ten istý deň toho istého mesiaca i roka, ibaže jeden v Nových Zámkoch, druhý v Dolných Vestenicách. V Nitre bývali na jednej ulici - na Farskej, sedeli v jednej lavici piaristického gymnázia a oboch ťažko poznačilo bombardovanie mesta! - Stanislav Ďuriš počas bombardovania Nitry 26. marca 1945 stratil otca a Karol Belák si akoby zázrakom zachránil život po zásahu budovy pod biliardovým stolom v Saleziánskom stredisku v Nitre na Župnom námestí. Čo je však obzvlášť dôležité, obaja sa zvláštnym spôsobom vari najviac zapísali aj do dejín slovenskej národnej kultúry, a to aj napriek nepriazni osudu a emigrácii.

Obaja Nitrania zanechali doma viac než len štúdiá práva na Slovenskej univerzite v Bratislave, aby tajne s ohrozením vlastného života pri Chebe prekročili hranice a odišli do Spolkovej republiky Nemecko. Oni neemigrovali z chlebových dôvodov, ale z pohnutí ideových a z veľkej túžby po slobode, keď „každý pošiel svoju stranu hnaný žitia nevlou“!

Karol Belák sa stal literárnym kronikárom svojráznej univerzitnej komunity Slovákov v povojnovom Madride päťdesiatych rokov. Ako jeden z mála utečencov odvážil sa už v osemdesiatych rokoch prísť do Česko-Slovenska, aby tu navštívil svojho brata Jozefa, ináč v päťdesiatych rokoch vynikajúceho česko-slovenského futbalistu, známeho doma i v zahraničí. Hneď po novembri sa totiž rozhodol vydať na Slovensku svoje spomienky na madriidské štúdiá a na svojich kamarátov z Kolégia Sv. Jakuba Apoštola. Kniha má názov: Madrid, zastávka a križovatka slovenského študenta (1951-1960), Nitra : Agroinštitút, 1999. Najskôr mu na Slovensku vyšiel preklad Unamunovej novely Svätý Manuel Dobrák, mučeník. Nitra: Eko, 1997. (Prvé vydanie tejto Unamunovej novely na Slovensku vyšlo v roku 1969 v preklade Jozefa Felixa ako Svätý

Manuel Dobrý s inými troma pôvodne vydanými Unamunovými novelami s názvom V zrkadle života a smrti.)

Karol Belák nepokračoval na Madriidskej univerzite v štúdiu práva, ale vyštudoval, tak ako aj jeho priateľ Stano Ďuriš, dejiny. Po príchode do USA zistil, že sa s touto aprobáciou pri neznalosti angličtiny neuživí. Sedem rokov balil topánky v sklade manhattanského veľkoobchodu a popritom opäť študoval, aby sa napokon uplatnil ako lektor španielskeho jazyka a literatúry na amerických vysokých a stredných školách. Svoj osobný životný zápas, ako aj život svojej rodiny a osudy desiatok priateľov zo slovenskej komunity v New Yorku a čiastočne i v New Jersey zachytil v obsiahlom životopisnom románe Život v tieni mrakodrapov (1960-2004), Nitra : Spoločnosť Božieho Slova, 2004, ktorého prezentácia bez autorovej účasti sa odohrala v januári 2005 v Nitre. Neskôr vydal knižne v Slovenskej republike novelu Matúš (Nitra: Garmond, 2009).

Jeho priateľ Stano Ďuriš po odchode do USA zakotvil na Lewis University v Chicagu, kde sa vypracoval na univerzitného pedagóga. Avšak po sedemdesiatich rokoch pedagogického pôsobenia zanechal spokojný univerzitný život a odišiel do Hlasu Ameriky vo Washington. Tu od roku 1981 až do odchodu do dôchodku pracoval ako redaktor pod menom Juraj Stanislav, ale v posledných rokoch sa venoval režii. Tu pracoval s Františkom Lysým, ktorý písal pod menom František Marek, a s Agnesou Jergovou, v éteri známou ako Marína Havranová. Spolu s ďalšími Slováckmi tvorili vynikajúci redakčný kolektív, ktorý zohral významnú úlohu svojím slovenským vysielaním v období rozkladu komunistického režimu v Česko-Slovensku v 70. a 80. rokoch minulého storočia. Je to najvýznamnejšie obdobie v živote neobohého prof. Stanislava Ďuriša vo vzťahu k novodobým dejinám Slovenska a preto sa pri tejto téme treba aspoň nákrátko pozastaviť.

Ako Stanislav Ďuriš, tak aj jeho nadriadený František Lysý si zaslúžia osobitnú pozornosť z viacerých dôvodov, pretože zanechali trvalú stopu v slovenskom exile v USA, i v dejinách Slovenska. Dr. Lysý napríklad na požiadanie výkonných orgánov vlády USA vypracoval jazykovednú štúdiu o slovanských jazykoch, v ktorej zvýraznil aj odlišnosti slovenčiny od češtiny a na základe toho v exekutívnych orgánoch USA začali akceptovať slovenčinu ako samostatný jazyk v protiklade s čechoslovakistickým názorom, že ide vraj len o nárečie češtiny! Podarilo sa mu presadiť aj osamostatnenie slovenského vysielania Hlasu Ameriky a pritiahnúť na spoluprácu významné slovenské osobnosti. Medzi prvými to bol profesor Stanislav Ďuriš. Môžeme menovať aj ďalších, ako boli: Agneša Jergová, známa ako Marína Havranová, Vlado Machajdík, Ján Maco, Juraj Sever (Ján Kamenický), Ján Kočvara (Ján Ondrej), Oľga Nová, Štefan Anderko, Zuzka Genčíková, Erik Strážan, Jozef Šimkovič, Ernest Stredňanský,

nositeľ prestížnej ceny americkej televízie EMMY. Pritom sa opieral aj o skúpinu takých významných externých spolupracovníkov, ako boli: salezián prof. Rudolf Blatnický z Ríma, prof. Karol Strmeň z Clevelandu, jezuita Felix Litva z Kanady, evanjelický pastor Dušan Tóth z Toronto, a najmä saleziánsky kňaz Dr. Anton Hlinka z Mnichova.

František Lysý vo vysielaniach Hlasu Ameriky pod menom František Marek pripravoval tieto rubriky: „Zo sveta vedy a techniky“, „Náboženský program“, „Politický prehľad týždňa“ a iné. Osobné kontakty s poprednými slovenskými osobnosťami v zahraničí mu umožňovali dostať do vysielania Hlasu Ameriky aj tie najvyššie postavené osobnosti exilu, ako bol kardinál Jozef Tomko, prefekt Kongregácie pre evanjelizáciu národov, ďalej biskup Andrej G. Grutka, svetovo známy podnikateľ Štefan B. Roman, prvý predseda Svetového kongresu Slovákov a mnoho ďalších.

Stanislav Ďuriš v Hlase Ameriky začal pracovať najskôr ako redaktor a od r. 1981 ako režisér. Bude mi do smrti ľúto, že som po prevrate v deväťdesiatych rokoch nevyužil pozvanie Ladislava Bolchazyho - rovnako významnej osobnosti slovenského povojnového exilu v USA! - na návštevu jeho vydavateľstva Bolchazy-Carducci v Chicagu, aby som osobne spoznal Slovákov, žijúcich v tomto významnom stredisku slovenskej emigrácie v USA. Ale predsa len mal som nakoniec šťastie, a so mnou aj mnohí Nitrania, ktorí ešte nosili v pamäti mnohých rodákov a spoluobčanov, ktorí sa stali známymi viacej v zahraničí ako doma, keď v roku 2007 aj so svojou manželkou Máriou po druhýkrát zavítal Stano Ďuriš a mali sme možnosť sa s ním stretnúť a sprevádzať ho po nitrianskych pamiatkach. Nášlo priateľa najviac priťahoval Nitriansky hrad, vynovené stredisko duchovného a národného života. Bol nadšený Diecéznym múzeom a v ňom sústrednými pokladmi národného písomníctva i sakrálneho umenia.

V dlhých debatách nemohli sme obísť ani jeho pôsobenie v Hlase Ameriky. Ako on, tak aj František Lysý radi spomínali na spoluprácu s Dr. Antonom

Hlinkom, pretože práca s ním - to bolo jedno veľké dobrodružstvo. Nevedno, ako tento človek dokázal z cudziny sformovať sieť tajných pomocníkov v Česko-Slovensku a spolupracovať s nimi. A už naskrze v redakcii nerozumeli tomu, ako počas pamätnej sviečkovej manifestácie na Hviezdoslavovom námestí dokázali sa priamo napojiť na rádiovú sieť štátnych bezpečnostných orgánov a odpočúvať hovory a príkazy veliteľov Štátnej bezpečnosti. Odvysielanie týchto nahrávok vzbudilo vtedy senzáciu a medzinárodný ohlas.

Držím v ruke prospekt česko-slovenského vysielania Hlasu Ameriky z roku 1990. Dostal som ho od Stanislava Ďuriša, ktorý sa na dôchodok vrátil z Washingtonu do Chicaga. Riaditeľom sekcie vysielania pre Česko-Slovensko bol vtedy Miroslav Dobrovodský alias Oravec, jeho prvým námestníkom a vedúcim slovenskej redakcie bol až do svojho odchodu do dôchodku v r. 1991 František Lysý (František Marek), držiteľ dvoch doktorátov z filozofie a lingvistiky. Som veľmi rád, že už pri svojej prvej ceste do Spojených štátov v r. 1991 mohol som spoznať a zblížiť sa s Dr. Ferkom Lysým, s touto vzácnou osobnosťou slovenského exilu v USA. Jemu patrí zásluha za to, že sa vytvorila samostatná redakcia slovenského vysielania Hlasu Ameriky aj napriek odporu niektorých kolegov-Slovákov, ktorí boli proti tomu.

Dňa 27. februára 2004 Hlas Ameriky skončil svoje vysielanie v desiatich stredoeurópskych a východoeurópskych jazykoch. Tým skončila proces vysielanie aj zostávajúca dvojica slovenskej redakcie, a to: Miroslav Dobrovodský-Oravec a Jozef Šimkovič. Náhle úmrtie Miroslava Dobrovodského vo Washingtone v júli roku 2009 akoby symbolizovalo koniec jednej epochy v dejinách slovenského exilu v Spojených štátoch, ba ešte viac, koniec jednej vývojovej epochy nielen slovenského, ale aj amerického národa, ak nie priam celého ľudstva. Už vtedy bolo cítiť nielen v Amerike, ale aj u nás doma, že nastáva proces premeny sveta, že táto premena je nutná, ak má ľudstvo prežiť na zemskom povrchu aj nové tisícročie.

Prof. Stanislav Ďuriš celým svojím životom a pracovným nasadením patril minulému storočiu. Pracoval pre slobodu svojho národa a bol mu oddaný do posledných dní. Patrí k výnimke spomedzi madriidských odchovancov Kolégia Sv. Jakuba: iba jeho manželka Mária, rodená Madriidčanka, sa naučila po slovensky a pomáhala manželovi udržiavať slovenského ducha v rodine. Osud mu doprial prežiť väčšinu svojich priateľov a spolupracovníkov, aby nakoniec odišiel za nimi aj on sám!

EMIL VONTORČÍK

Upozornenie!
Nasledujúce číslo
Kultúry
vyjde
s dátumom
3. september 2014

(Pokračovanie
z predchádzajúceho čísla)

23. februára 1947 - list dcére

Chváli výzor dcéry a ďakuje Bohu, že sa môže „spokojne pozerat' na ňu, na Paľka, Romka i maľučké“. Oceňuje, že pomáha mame, aj keď má „toho veľa“. Darí sa jej, lebo má „v sebe poriadok o čom svedčí jej jasná tvár“.

Keď len môžeš, príď občas na pojednávanie. Je to dobre, keď si tam pri mamičke.

Myslím, že to už dlho nepotrvá. Začiatkom decembra som Vám tak pre seba povedal, že rozsudok bude asi 14. marca, aby to bolo štýlové a teraz skutočne tak to vyzerá, že v polovici marca sa skončí všetko, lebo zvyšujúci materiál a svedkov (je ich už málo), vybaví iste za tri - štyri dni.

Dcére pripomína, aby bola „blízko mamičky a pospolu s deťmi“.

Nech je Vám všetko vhod, ako i mne je. Keď sú svedkovia v prospech môj, som rád z Vašej radosti a z toho, že sú ľudia ku mne dobrí. Keď sú svedectvá alebo veci nedobré, som akosi bližšie k tomu, čo je podstatou dobra.

Len buďte spokojné, nebojte sa, ja všetko unesiem.

2. marca 1947 - list manželke

+! Drahá Eržika, prvú marcovú nedeľu, ešte dve - tri, myslím si - a je mi ako včera pri návšteve. Čo deň sme bližšie k tomu, ale čo deň sme väčšmi ľudmi, silnejší v pokore, ľahostajnejší k vedľajším veciam, a teda vlastne čo deň slobodnejšími.

V liste, ktorý má štyri strany sa venuje osobným veciam a udalostiam v súdnej sieni, z ktorých sa niektoré uvádzajú:

Aké je to ohromné, že nemusím mať ohľad na nič, že môžem byť človekom a len človekom (...). Niekedy je toho až primnoho, čo na mňa navalia! Počúvať svedectvá najmä politikov - každý svedčí pre seba - mať pred očami tragédie, ktoré bolia, musí bolieť každého, kto má srdce a keď ich uvádzajú, ako sa to deje v našom prípade s otázkami, akoby boli len na bičovanie - nuž navalia toho, že mám čo niesť do cely. Ale tu v cele všetko sa mení, z úderov tvrdosť, z bolesti pokora, z krivdy zmierenie, z potupy očista...

Keď tak počúvam tie politické svedectvá „každý pre seba“, keď kde-tu vytiahnu niečo, čo má byť bombou, mne je to všetko také ďaleké. V pomere k tomu, čo je zmyslom života, nič nie je veľké, nič nie je také, aby ma mohlo vyrušiť, pomýliť mi pohľad, rozbiť ma - i keď ináč cítim neraz úžasnú bolesť. No nakoniec i boľavé veci sú dobré. Akosi priam podmienkou, aby som zostal v rovnováhe: silný v pokore a bez hnevu, bez zúfalstva, bez falošnej pýchy. Vo Filotei je pekná veta „Naša voľba znižuje, takmer nič všetky naše cnosti.“ Totiž: keď správne vieme prijať aj najtrpkjšiu vec, úder, potupu, stratu alebo prežívať obavu najstrašnejšiu, keď vieme správne postavený k zmyslu života prijímať i to, čo vyzerá ako nezmyselná náhoda, vtedy sme vyhrali život...

Spomenul som Ti včera, ako ináč a horšie je to s inými a akí musíme byť šťastní, že sme my takto. Ale spokojní by sme museli byť i keby to bolo ťažšie s nami. Ver mi, Mojka, že celá táto naša cesta, to je vlastne návrat k sebe, k tým najvlastnejším a najkrajším veciam života dvoch ľudí. V politickom boji bol som príliš rozbehnutý a šíriou. Dobre, veľmi dobre je to tak, ako práve je - a bude iste lepšie, ak len vydržíme túto skúšku...

Nezabudni, Eržika, zadovážiť pre Martušku a Paľka Filoteu a súčasne poďakovať veľadostojnému pánovi, že mi posielal knižky a pamätá na mňa.

Vôbec je mi z toho tak teplo okolo srdca, čo si mi povedala napríklad i o J. Kozovi-Matejovovi, o tej sv. omši (na meniny) a o tom, ako sa k Vám chovajú ľudia i čo si o mne spomenula.

Mám pred očami Vás všetkých, zvlášť maľučké, aké vedia byť skvelé a do života...

9. marca 1947 (nedeľa) - list manželke

Po oslovení a trpkkej spomienke na minulú návštevu, keď sa mohli rozprávať len cez mreže sa v tomto liste, ktorý ma štyri strany, vracia k súdu.

Nastávajúci týždeň, zdá sa mi, je

ALEXANDER MACH

Očakávanie... s nádejou

Denníky, odkazy a listy. Marec 1945 - júl 1947

posledný týždeň procesu. Potom prídu znalecké mienky, reči obžalobcov, obhajcov a naše - a rozsudok. Mal by som byť teda rozrušený a napnutý, ale iste si vycítila i včera, že v celkom inom svete žijem, než by ma mohli tieto veci vyrušiť a rozvrátiť. Urobím, pravda, všetko, čo je moja povinnosť už podľa prikázania chrániť si život, no chránim si ho z povinnosti a nie zo zúfaleho strachu. Preto som ďaleký všetkého, čo by ma mohlo odtrhnúť od tých vyšších vecí. Od tej našej, o ktorej som Ti včera hovoril - a Ty mne - čo je ako sen a najdôležitejšia, lebo dva chuť, ba viac než chuť všetkým dňom. Je to už sedemnást mesiacov, čo som sám v cele a už dva roky pomaly, čo som odtrhnutý od vás; a hoci tu deň má viac ako štyriadvadsať hodín, najmä nedeľa taká krásna, aká musí byť i dnešná vonku, hoci sa zdajú byť dlhé a ťažké, predsa majú tieto hodiny výbornú náplň, výbornú chuť, akú mávajú sny, ktorých splnenie nie je vylúčené.

Zariad' si, Mojka, aby sme pri návštevách nemuseli byť v tej mrežovej izbe - najmä na deti by to úžasne účinkovalo, zvlášť na malé. Popros i v mojom mene tých pánov, od ktorých to závisí, aby povolili návštevu v miestnosti, ako to bývalo predtým. Ved' sú to posledné návštevy pred rozsudkom, teda iste Ti to povolia, ved' i doteraz boli ľudskí k nám.

Myslím, čítala si, ako to bolo s memorandom toho slovenského akčného výboru Ferdinanda Ďurčanského, hoci sa mi nechce veriť, že by to bolo od neho, také sú tam nelogickosti, protirečenia a pomýlené argumentovania, ktoré ma veru hodne mrzeli. Aj som dal tomu výraz - hoci sa nechcem nijako vyhýbať a uhýbať jasnému stanovisku, ktoré je v otázke štátu kladné a nekompromisné. Ale ťažko by mi bolo prikývnuť na veci, s ktorými z mravných, ale aj politických príčin nemôžem súhlasiť. Napríklad otázka vojny. Je predsa zrejme, že z mierového úsilia sa nescie robiť posmech, ak je úprimné. A potom: ako možno uprieť právo na štát inému národu, keď ho chceme pre svoj? Najhoršie, že užívajú sa v tom memorande argumenty, ktoré sotva môžu získať pre slovenskú vec činiteľov, ktorým bolo adresované. Okrem toho aj doma môžu vyvolať niektoré iba odpor. Myšlienka a právu, o ktoré ide, viac škodia než osožia - podľa mojej mienky. Pravda, nestihol som všetko zaznačiť a nezachytil som celé memo-

randum. Povedal som v podstate asi toto: Vcelku by som k memorandu mal zopakovať, čo som tu v otázke štátu už podrobne rozviedol, z akých pohľadov som za štát. Znovu môžem len to uviesť, čo som už povedal - národ má právo na vlastný štát, to je nesporné, ale ide o to, kedy má byť toto právo uvedené do života. Je iné uskutočniť ho vtedy, keď sa tým národ zachráni od katastrofy a splní sa jeho najvyšší cieľ - a je iné, keď by sa tým položenie národa zhoršilo alebo zaviniť katastrofu. Ja si predstavujem i teraz pomer slovenského národa k iným, a zvlášť k českému, len na základe štátu. Spoluzitie s Čechmi ako pomer dvoch štátov vo federatívnom zväzku.

pride, lebo ináč by ho zadusil hnus, vnútorná ošklivosť ako hnus z vredu dnu sa valiaci. Snáď takto vieš, že sa máš s tou prázdnu dámu, ktorá sa volá popularita, rozisť, ale sa ti nechce, máš ohľady čo povie nielen ona, ale aj tí, ktorým sa z nej trochu lesku ujde. Potom niečo urobíš, vyrazí z Teba slovo čisté, slovo, ktoré otvorí cestu, aby sa nazbieraný hnus dostal von - a je po operácii. Ešte nejaký čas bude to buntovať - ale už je to celkom iný pocit. Vedieť, že ja už nikdy sa nedám, aspoň mám pevnú vôľu nedať sa za takú cenu, akú som dal, na cesty síce slávneho kriku, ale zneuctujúceho.

Na ďalších pätnástich riadkoch ďakuje manželke za podporu a pocho-

tých - bohužiaľ je ich mnoho ako mi vravíš - ktorí ešte vždy krmia svoje pudy antisemitizmom aj po tej strašnej katastrofe, aj po plynových komorách.

Obával som sa, že mi ľudia nebudú veriť, že to budú považovať iba za nejakú taktiku alebo zrútenia sa. No čo mi Betka povedala o Senici a Ty o ozvene v kruhoch slušných ľudí, ukazuje, že mi ľudia veria, z čoho rád usudzujem, že i oni stiahnu konzekvencie, ako sa to sluší. Totiž, tí „naši“ ľudia, ktorí najmä v omyle boli naši.

Drahuška, poďakuj sa aj za mňa tým židovským činiteľom, čo Ti ponúkli pomoc a sa tak pekne zachovali. Snáď ničoho si tak nevážim a nič ma tak neposilnilo, ako čo si mi o tej veci povedala pri návšteve. Už hocičo bude so mnou, myslím, že môžem byť spokojný - i som, ako človek, ktorý premohol seba.

Teraz, len teraz mám istotu, že deťom zostane meno čisté, ľudské. Nebudú na ňom handry takej popularity a slávy, za ktorú by sa museli hanbiť.

Keby sa nebol vydral ten protest a tá prosba vo veci židovskej, bol by zostal i vo mne hnus, ale i meno detí by nebolo čisté.

Pripomínaj deťom často, aby nestrpeli v sebe nič, čo človeka zneuctuje. Nech nezostávajú na povrchu: - keď kresťanský život, tak dôsledne so všetkým, najmä v pomere k bližnému. Ináč nemožno dobre slúžiť Bohu, ani svojmu národu, len tak, keď máme odvahu byť dôsledne kresťanským oproti každému.

- postíť sa a modliť sa a pritom hovoriť, že všetci Židia mali byť vyvezení, keď je už známe, čo sa stalo - no, to už nie je omyl, ale zločin a také zneuctenie človeka, ktorému ani meno neviem! Ja som nezostal ani v omyle - už od prvej chvíle, keď som začal mať pochybnosti, postavil som sa proti. No nebolo by to dostatočné, keby som bol teraz mlčal a verejne omyl svoj zločin tých druhých neodmietol.

Na záver ďakuje manželke za pochopenie a pred pozdravom uzatvára: Želal by som každému taký pokoj, aký ja mám v srdci a aký budem mať i po rozsudku, hocako dopadne.

23. marca 1947 - list deťom

Drahé deti, knižky, čo ste dostali, zabaľte si a opatrujte si tak, aby vám boli stále ako nové po celý život. Martuška, Písmo sväté musí mať svoje osobitné, čestné miesto, ktoré sa nájde aj v najchudobnejšej izbičke. Keď ho berieš do rúk, patrí sa mať ruky, tvár, šaty i celé prostredie čisté a vrúcne sviatočné.

Chlapcom tiež pripomína, aby si knižky držali v čistote a keby im pri čítaní Svätého Písma bolo niečo nejasné, nech poprosia mamu.

Buďte v týchto dňoch vážne, ale nie smutné. Nech vás prehľbia modlitby a dobré skutky, ktoré vždy prinesú dobré ovocie, aj keď by sa nám niekedy zdalo, že by boli márne. My nikdy nevieme, čo je pre nás najlepšie, preto tak sa modlíme, aby nám Pán Boh dal, čo si žiadame - ale vždy s myšlienkou, že vďační budeme aj za bolesť, aj za to, keď sa naša prosba nespĺni tak, ako my chceme, ale ako to Pán Boh chce.

Deťom píše, aby si na budúcu návštevu poznačili, čo mu chce povedať, aby boli „medzi sebou a zvlášť k mamičke v týchto dňoch lepší, i v škole, ako doteraz, hoci i doteraz ste boli dobrí“. Pozdravuje verné priateľky rodiny Vilmu a Hanku a osobitne Darinku a Vojtku.

30. marca 1947 - list manželke

V úvode dlhého listu pripomína, že je Veľký týždeň, už tretia Veľká

Rozhodujúce je, aby samostatnosť a všetko, čo z nej vyplýva, bolo zabezpečené. Na otázku Rašlovu ohľadom vojny, totiž, že Ďurčanského plán by vojnu mohol byť uskutočnený, odpovedal som, že podľa môjho názoru pretvorenie, poľahke trvalé usporiadanie pomerov (slovenský štát a na tom základe k iným) je možné bez vojny a vlastne len v dohode, ktorá sa uskutoční v pokoji, v priateľskom ovzduší možno dosiahnuť takéto riešenie, ktoré by bolo zdravé, trvalé a zárukou dobrých vzťahov.

Nepamätám sa dobre, čo som povedal, lebo som bol neobyčajne pomýlený tým, čo som počul z memoranda. I keď nemám s tým nič, jednako len týka sa v podstate našej veci a tá je mi vecou srdca. Čo škodí, alebo môže škodiť, to sa ma prirodzene hlboko dotýka.

Keby boli všetci, čo tu u nás alebo inde o nás, o veciach nášho národa rozhodujú a rozhodovať budú, takého zmýšľania, akého je človek očakávajúci rozsudok - a teda akého som ja, nuž nemohli by sa zopakovať strašné omyly, ktoré sa stali a vždy by sa našla správna cesta pokojne a ľudsky sa dohodnúť. Prirodzený základ by nikto neodmietal a viac než je spravodlivé iste by nikto nechcel pre svoj národ...

Záverečných pätnásť riadkov venuje pozdravom rodine, ale aj riaditeľovi sirotinca a sestričkám. Deťom odkazuje:

Myslite mnoho na mňa vo svojich modlitbách... Tak potom tieto ťažké dni budú nám všetkým na úžitok.

18. - 21. marca 1947 - list manželke

Po dôvernom úvode štvorstranového listu sa píše:

Musiš rátať teraz s tým, že rozličné to obdivovanie a kurizovanie tebe i mne prestane, vyjdem z módy, vyjdem zo slávy a snáď aj vy to pocítite. Odoteraz možno i podpory i priazeň atd. nebudeš cítiť v takej miere ako doteraz, ale viem a robí ma to blazeným, že Ti to jedno, že hlavné je Ti, že som urobil clara pacta. Ani neviem, ako sa to stalo. Snáď by som ani nebol mal sily, keby som bol vopred o tom dlho uvažoval, hoci ináč už dávno som sa odhodlal roztrhať všetky zväzky, ktoré ma viažu k popularite práve v súvisе s omylmi i v židovskej i v nejednej inej otázke. Viš, bolo to so mnou, ako keď človek cíti, že zotrvať v niečom je nečisté, ale odtrhnúť sa od toho je ťažké, no už všetky znaky a všetko v človeku hovorí, že k tomu rozchodu

noc, čo dáva hlbšie chápať veľkonočné mystériá. Prežívanie týchto tajomstiev v dňoch pred rozsudkom je príležitosťou stať sa lepším, za čo treba byť Bohu vďačný.

Deťom to pripomínaj šikovne, nenápadne, aby už od malička im Otčenáš a Miluj bližného svojho a všetky prikázania nezostávali len na ústach... Nijaké veľké slová o utrpení, o prenasledovaní, o láske k národu i čo by boli povedané alebo počúvané s najväčšou odvahou, neurobia ani národu ani kresťanstvu dobrú službu, ak sú to naozaj len slová a menovite - ako zväčša teraz - ak sú iba plieskaním dľaňou do Dunaja, zbytočné, bez základu, a teda falošné! Viem si z jednej prehodenej poznámky alebo otázky predstaviť, čím sa ľudia opájajú - a aké je to farizejské!

Nuž, deti naše nech sa vrátia k číslu prameňom veľkotýždňovým.

Po tom všetkom, čo som pri súde počul od čistých našich ľudí, od sedliakov a robotníkov, od tých dobrých žien, ba i od dieťaťa o vraždení detí, o mŕtvotách vyše plota nahádzaných - po tom všetkom zostať neotraseným, to je ako prežiť Veľký piatok a chcieť byť Kajfášom, Pilátom, ba Judášom a ešte i nahovárať si, že je to hrdinské, že je to sláva - kým kľaknúť si pod kríž Spasiteľov je zrada, zbabelosť a hanba. Človek by zaplakal nad takou zvrátenosťou.

Ak som za nejakú hrôzu, za najstrašnejší zločin nie zodpovedný dotiaľ, kým som ho nechcel alebo sa o ňom nepresvedčil, stávam sa zaň zodpovedným alebo spoluvinníkom akonáhle sa neodvrátim od zločinca a od všetkého, z čoho ten zločin vyšiel. Mne je to také jasné.

Tu nejde o Nemcov, o štát, o vojnu, o porážku alebo víťazstvo. Ide o človeka v nás. O to zachovať v sebe človeka, ak bol zafúľaný, očistiť ho v sebe.

Ináč nemáme právo kráčať za vzkrieseným.

Bol som v Štátnej nemocnici. Tých pár krokov z väznice do nemocnice a späť, čo to bolo pre mňa! Po poludruha roku, vlastne už po dvoch. Doniesol som si do cely celý svet na niekoľko dní! Najviac ma dojali deti po uliciach a sestričky v nemocnici - nehovoriac o tom, ako ma ťahal k sebe novinársky stánok pred nemocnicou, taký živý, plný a taký milý! Deti všetko v jarných šatách, až radosť vrteká, samý krik, vidieť na nich, aký je život, že je mlieka i chleba i ovocia, že je poriadok a radosť zo života v rodinách. A sestričky v nemocnici - v štátnej! Veď je to ohromné! I to, čo mi Jožko spomenul o gazdovstve a Ty o plných kostoloch. To je sloboda náboženstva a nie veľkostatky! Ba čím menej veľkostatkov, tým väčšia je sloboda, i náboženská i každá iná. Mne to vždy bolo jasné a keď to teraz hovorím, opakujem iba to, čo som stále hovoril a chcel už vyše dvadsať rokov.

Nuž, prečo by tu mali byť zachmúrené tváre a nepokoje?

V záujme slovenskom by to iste nebolo. A ak nejakí mocní zo zahraničia to chcú, už v tom je dôkaz i podvodu i nesvedomitosti. Najdivnejšie je, že by si západné panstvá nedbali poslúžiť neporiadkami v súvislosti s nami a že sa ľudia nezamyslia nad tým: prečo potom vydali nielen Tisa a Macha, ale i Urbana, Kovára a desiatky menších i väčších? To je skoro ako nová hra na Mníchov v inom vydaní. Sotíť národy do nešťastia, najmä národy malé - a potom - No, rozpísal

som sa Ti tu a zašiel by som ďaleko, keby som v tom pokračoval, a myslím, ani netreba, veď sú to jasné veci. Keby sa ľudia len trochu zamysleli, pochopili by prečo nechceme byť hrdinom, prečo chceme byť človekom. A ak sú slepi, nuž nech nechcú, aby som bol ich modlou, keď raz mám otvorené oči a keď nám tak nádherne svieti slnko.

Ja som si už vykúpil právo byť človekom a povedať sebe aj iným pravdu. Čo mám v sebe a čo sa zmesť do dvoch rokov očakávania v akom žijem, to je možno viac ako tých päť posledných minút života - najmä vzhľadom na Vás, na starosť o deti a Teba...

Na záver znova pripomína, že prežitie ich urobilo lepšími a že „jeden človek robí lepším celý národ.“ I deti budú najlepšie slúžiť svojmu národu, ak „budú dobré doma i v škole“.

4. apríla 1947 (Veľký piatok) - list dcére

Po oslovení v tomto desaťstranovom liste uvádza, že jej dávo nepísal a má veľa toho, čo by jej chcel povedať.

Je Veľký piatok, čakáme rozsudok, počúvam, že krátko po Veľkej noci ho vyhlásia, teda len niekoľko dní a potom už sotva by som Ti mohol písať - totiž tak, ako teraz.

Oceňuje, že už má svoj pohľad na veci a že sa usiluje byť dôslednou, vážnou a nabáda ju, aby sa nikdy nedala strhnúť k ľahkovážnemu posudzovaniu.

Nezabúdaj, že vždy platí: keď dvaja robia to isté, nie je to isté. Nikdy nemôžeš vedieť, aké Tebe neznáme príčiny, ciele, okolnosti, sily alebo slabosti, vismajory alebo prázdne priestory to boli, čo ovplyvnili alebo rozhodli niektorý skutok.

Prenáhlenosť v posudzovaní iných ľudí bývala kedysi moja najväčšia chyba, z ktorej sa zrodili celé légie ďalších chýb. A pritom som si vždy myslel, že som v práve, že som povinný hodiť kameňom po tom, koho skutok alebo slovo bolo podľa môjho súdu útekom, zbabelosťou, zradou, alebo inú podobnú frázu som tomu dal, kdežto ten skutok možno bol len preto taký hrozný, lebo bol nečakaný, prekvapujúci, proti móde a proti chuti takzvanej verejnej mienky, ktorá máva vlastnosti i veľmi dobré, ale neraz i také - no akoby primadové.

Ja už druhý rok žijem v cele. Sám so sebou, so svojim životom minulým, i s tým, ktorý má prísť po tuzemskom. A kto tak žije ako ja, i čoby bol najhorším človekom, nemá viac ohľady na módu, na povrchné veci a pozerá sa na všetko zvysoka, ba lepšie povedané - z hĺbky. Ani nevie ako, ale odrazu vidí, že všetko dostalo inú cenu, hodnoty staré sú poprehadzované, prežil prevrat - a prevrat v sebe prežitý je ďaleko nad všetkými prevratmi vonkajšími, politickými alebo sociálnymi.

Niežby poodhadzoval staré hodnoty, nie, len dostali iné poradie.

A to neznačí teda, že by som napríklad ja opustil vec, ktorá mi bola zmyslom, temer zmyslom života, nie. Veď som k nej zostal až do konca kladne postavený, dávajúc tomu otvorene výraz do všetkých dôsledkov. Myslíam na vec štátu, práva nášho národa na svoj štát. Na tomto mojom stanovisku som nič nezmenil, ani nikdy nezmením, lebo to prosto nie je možné. Vyvíera z božieho poriadku vecí, z prirodzeného zákona - a teda raz znovu tak bude, ako je to normálne

zdravé...

V súvislosti s časopisom „Verbum“, ktorý mu poslala, uvádza:

Je to to isté, čomu som dával výraz vo všetkom, čo som azda nie dost presne a nie dost krasorečnícky povedal - a čo mnohých tak pomýlilo, sklamlalo a priam rozhorčilo. Pritom ja som tak hovoril napríklad o komunizme a komunistoch pred 10 - 20 rokmi, ako v mojej poslednej reči pred súdom. A presne taký postoj som mal k vojne pred rokmi ako teraz - vždy, kým už nebola hotovou a danou nevyhnutnosťou. Keď už totiž je, vtedy treba s ňou rátať, ale kým sa o nej hovorí, nuž nemožno ináč, nie je to prosto ľudsky mysliteľné, aby som ináč hovoril ako o zle, ktoré nesmie byť pripustené...

Dcére pripomína, že je Veľký piatok a v takom rozpoložení najlepšie pochopí, že „človek má právo a povinnosť v prvom rade oproti sebe, svojej duši“ a „pod týmto zorným uhľom všetko sa ukáže v inom svetle“, aj najväčšie veci života i pomeru k svojmu národu, ľudstvu.

Tu nemyslím na vec štátu - opakujem - lebo v tejto veci u ľudu už nejde o náladu chvíľkovú, je ona v srdci, ale tu myslím na tie ostatné zjavy (antisemitizmus, želania nejakého prevratu, vojny a podobne).

K niektorým fámam dcére napísal:

Napokon i to sa mi dostalo do uší, že ma k nejakému výrazu donútili alebo nahovorili. Nuž, toto posledné je hlúposť. Vieš, a myslím každý ma tak pozná, že mňa nemožno k ničomu dostať donútením. Ak je v niečom nebezpečenstvo pre mňa - to skôr v tom, že ma na mnohé veci možno dostať slušnosťou, dobrým slovom alebo tým, keď mám nádej, že niekomu inému, hoc aj osobnému protivníkovi môžem urobiť dobre. Ale na nič ma nemožno donútiť. Keby ma tu denne bili, nič by si so mnou neporadili. Ale keď napríklad práve v tejto chvíli počúvam, že Míla Urbana prepustili na slobodu, viem byť za to vďačný a som nadšený tým.

Na pätnástich riadkoch rozoberá, ako si po čase niektoré osobnosti nahovorila, že vtedy a vtedy povedali to a to. Je o tom veľká literatúra a dá sa zistiť, že to boli myšlienky „na schodoch pri odchode pod vlastné fúzky“. To sa mohlo prihodiť aj jemu.

Skoro po každej, i najlepšej mojej reči, mal som nápady: toto som mal takto a toto som vôbec nemal povedať. Lenže - v tej hlavnej veci, i keby ma zobudili z najhlbšieho sna a keby išlo o život, nepoviem a neurobím nikdy nič, čo by nevychádzalo z môjho presvedčenia o práve na štát. V ostatných veciach však áno, v tých - práve, že sú zväčša vedľajšie a často i zbytočné - neraz som povedal reči, ktoré tiež boli vedľajšie a zbytočné, a preto i zlé a trápne.

No i z týchto často si mohol človek urobiť dodatočne základ k dobrým a to až veľmi dobrým krokom vo svojom vnútornom živote.

K otázke robiť si z núdze cnosť pripomenul:

Ostatne, nikdy nevieme aké sú božie ciele aj pri zlých veciach. Predstav si, ako sa hanbil Šimon Cyrenejský, že ho donútili niesť Kríž, lebo podľa Písma ho nútiť museli, ako nerád ho niesol, koľko posmechu sa ušlo aj jemu... A bol to práve najväčší skutok jeho života, taký, že ho spomíname denne na celom svete v modlitbách, v meditáciách. Stal sa historickou oso-

bou a pre neho samého ten nedobrovoľný skutok stal sa najväčším šťastím. Čo považoval v prvej chvíli za nešťastie, čo si vytýkal, možno zúrilo, že ho práve tadeto musela viesť cesta a že sa nevedel vyšmyknúť vojacom - to sa stalo základom blaženosti osobnej a príkladom pre všetkých ľudí...

Lebo väčšina ľudí, a to dobrých, jednoduchých, ktorí chcú dobre pre iných i pre seba, táto väčšina tým sa stáva lepšou, čo zo začiatku nechce prijať. Dobrovoľne málokto chce do väzenia, do nešťastia, málokto teší, keď mu horí dom alebo voda berie úrodu, keď si zlomí nohu, keď prepadne na skúškach, keď sa sklame v priateľovi, v iných ľuďoch, i v sebe. No ak má fundament viery (ak všetko vie vložiť do modlitby, potom z pohoreliska nový dom!): z každej veci, i z pomýlenej pôvodne, stáva sa a musí sa stať základ stálega napredovania, zlepšovania, nielen seba, ale aj iných. Lebo dobrý človek stále sa zlepšujúci je šťastím pre všetkých a najmä svojho národa. Napokon teda i šťastie veci, ktorej chcel dobre, ktorej však v nejakkej pomýlenosti pôvodne trochu škodil, no tak, že táto škoda v dôsledkoch upravených podľa učenia a viery kresťanskej i pre tú vec stáva sa základom úspechu...

6. apríla 1947, Veľká noc - list manželke

+! Drahá Eržika, toto bude asi posledný list pred rozsudkom a iste cítiš, čo všetko by som chcel do tohto listu dať, aby bol naozaj veľkonočný.

Drahuška, nech čo príjde na konci všetkých bied, väzení a hrobov je Veľká noc. A to nech je tvojou silou, nádejou, ktorá nech nás spája i teraz, ale i potom nech je nám spojivom i s našimi deťmi, s rodičmi, so všetkými, ktorí patríme k sebe. Nie sú to nijaké prázdne želania alebo frázy, lebo máme vieru a už neraz sme sa presvedčili, že i doteraz nám bola záchrana vždy, keď všetko ostatné zlyhalo.

Veď i v terajšom mojom položení viem, že by mi bolo do zúfania, keby som nevychádzal z viery a keby som sa nebol držal toho, čo z nej pre každého vychodí, v celom mojom pokračovaní pred súdom a vôbec v pomere k ľuďom a danostiam, s ktorými mám do činenia.

Keby som bol išiel (tak, ako teraz) i v minulosti vždy do dôsledkov, i nech by to bolo občas čo ako trpké alebo pokorujúce na tú chvíľu, je isté, že by som sa bol vyhol najhorším omylom môjho života.

No hlavné, že som neskončil svoj život, kým som sa znovu nedostal na pravý základ a že stojím na ňom plný šťastia, že som jedným slovom vnútorné slobodný.

Iste slobodnejší a šťastnejší, než by som bol, keby som nemal otrasov a pokorenia, bolesti z omylov a všetkého toho, čo mi dalo sily stať sa voči sebe úprimným, pravdivým. Mojka, Ty si sa už presvedčila, že temer ani neviem ináč hovoriť, len ako by som hovoril spovedelníkovi. Mám radosť z toho, že môžem všetko povedať, čo si myslím, čo je vo mne a že nepotrebujem už nijakej zvláštnej sily k tomu, aby som povedal o sebe aj tie veci, ktoré sú pokorujúce, ktoré mi predtým nijaká moc nevedela dostať na jazyk.

Keby človek nemal viery, neviem, či by sa bol vedel takto odvrátiť od predsudkov, od príjemností, z ktorých

si urobil temer dogmy, na cestu takej jednoduchosti a takéhoto šťastia. Povedal som: od príjemností. Ale správne by bolo povedať, že len teraz poznám tie pravé príjemnosti života, teraz, keď i z dogmy, i z najnepochopiteľnejších článkov viery vychádza samý jas až taký, že dáva svetlo všetkému. Včera, keď vyzváňali zvony a vedel som vás na procesii pri Sv. Trojici, - pomodlil som sa, poďakoval som Bohu, že vo vzkriesení všetko dostáva taký krásny zmysel i v Tvojom a mojom živote.

Nie je to, Mojka, slabosť alebo precitlivosť, že mi zvlhnú oči, keď sa pozerám na deti ako včera - a temer vždy, keď na ne myslím v súvisi, v akom očakávam rozsudok. Keď premietali film na pojednávaní a videl som iné deti, myslel som, pravda, na naše - alebo videl som, ako vejú zástavy, nuž vie ma to dojať, že vidím veci v jednom celku spojené, celé - ako celý človek. To je vlastne nie slabosť, ale sila, lenže ešte taká nová! Ostatne, Ty ma chápeš a to je ďalšie moje, vlastne najväčšie šťastie.

Dnes ráno som meditoval, kto boli prví pri hrobe. Boli to ženy a najmä žena kajúcnica. Jej sa zjavil Kristus. A Peter z učeníkov prvý vstúpil do hrobu, po ňom Ján. Peter, ktorý krátko predtým bol padol, ale že nezúfal, i z jeho pádu pošlo šťastie. I hriech i zlo i bolesť - všetko sa takto obráti, ak sme sa odhodlali aspoň po otrase zostať dôslednými, keď sme predtým nevedeli byť takými kresťanmi.

Všetci sme takí, alebo aspoň väčšina ľudí, že nevidíme smiešnosť v tom, keď sme zaľúbení do seba, do svojich úbohostí a bez otrasu len zriedka sa vieme odvrátiť od tejto smiešnosti. Pestujeme v sebe bubliny a často i vtedy a najstrašnejšie býva, že ich nepovažujeme za bubliny alebo vtedy, lež za vznešené veci - alebo ak vieme čo sú, nemáme chuti si to priznať, odvahy sa nám nedostáva zarezat' do nich, až to človeka dusí. Ako dobre potom, že Pán Boh priláči a všetky bubliny i vtedy prasknú, všetko sa vyčistí.

Je to vlastne veľká milosť božia prežiť takúto operáciu. A vôbec je milosť, drahuška, nielen v tom, čo sa stalo, ale i v tom, čo sa azda stane. I najväčší úder obráti sa časom na dobrotivé hladkanie božej ruky, ak ho primieme s pokornou múdrosťou, ktorú nášmu srdcu dáva viera. Z viery Ti hovorí, Mojka, či sme priam nepotrebovali všetky tie údery doterajšie a či sa všetky neobrátili už doteraz na dobro naše?

Z každého zdanlivo zlého nadeľnia vždy sme si vylúpli zrnko, a to vždy bolo dobré, vždy z toho zrnka - no načo to rozvádzať. Celý život by sme prešľapávali z nohy na nohu v tej či tej plytkej barine a o hĺbkach by sme len počúvali alebo hovorili; takto ich zijeme. A takýto život nikdy neprestáva. Keď veríme, že Kristus vstal z mŕtvych a držíme sa toho, nemáme príčiny strachovať sa. Treba si brániť život a urobiť všetko zaň, lebo to je povinnosť, ale prijať aj úder, lebo i ten sa obráti na život. Nech by čo prišlo, drahuška, i najbolestnejšie, obetuj už vopred svoje trápenie ako modlitbu a potom to už nebude trápenie - a keby aj, nuž ako rana víťaza. Bud' mi statočná, Mojka, a spolu s deťmi prijmi všetko s hrdinskou pokorou.

Tvoj Šaňo
(Konic)

(Pokračovanie
z predchádzajúceho čísla)

Poznámka: Pravda o koloniálnom postavení Slovenska v novom č.-s. štáte je dokonca deklarovaná aj knižne(!), a to v českom encyklopedickom diele Ottův obchodní slovník z r. 1924, v ktorom sa na str. 1217 uvádza: „Slovensko bude naší koloniální zemí. Je mylným názorem domnívati se, jako by snad koloniální země nesměla s mateřskou hraničiti. Příklad je Rusko se Sibiří.“

Preto Masaryk zatrubil na poplach - a pozval Štefánika do Prahy, kde ho chcel primäť, aby sa sám vzdal funkcie ministra vojny. Ak nie, bol rozhodnutý ho odvolať! Svedectvom tohto rozhodnutia je Masarykova vlastná korešpondencia z 22. apr. 1919 adresovaná č.-s. ministerskému predsedovi Kramářovi: „Teď čekám Štefánika a doufám, že se s ním dohodneme... Ministerstva vojensství se samozřejmě vzdá. Tu hodnost jsem mu udělil, když jsme za hranici proklamovali dočasnou vládu.“ Takto teda chcela Praha privítať Štefánika...

Lenže bystrý Štefánik už zrejme niečo špil, preto sa rozhodol cestovať nie do Prahy, ale - do Bratislavy! Keď sa v apríli 1919 v Prahe dozvedeli o jeho pripravách v Taliansku na cestu do Bratislavy, uvedomili si „blízke nebezpečenstvo“ a rozhodli sa za každú cenu tomu zabrániť: „Preč so Štefánikom a Talianmi“, ako radia aj Francúzi! A konali bezodkladne. Štefánika sa zbavili 4. mája a Talianov 4. júna 1919, kedy Masaryk vymenoval za hlavného veliteľa č.-s. brannej moci francúzskeho gen. M. Pellého a za veliteľa vojsk na Slovensku francúzskeho gen. E. Mittelhausera. Francúzsko, ako jedna z víťazných európskych veľmocí, malo záujem o povojnový mocenský vplyv v strednej Európe a jeho vojenská misia v Prahe s francúzskym hlavným veliteľom česko-slovenskej brannej moci mu ho „zabezpečovala“. Prítomnosť talianskej vojenskej misie na Slovensku bola teda Francúzom na prekážku, stručne povedané „zavadzala“, i keď bola spojená s osobou „ich“ generála Štefánika. A tak bolo pre francúzsku stranu výhodnejšie neklásť opatreniam na likvidáciu Štefánika žiadne prekážky, ba možno v tomto smere s Prahou aj sčasti spolupracovala.

Oficiálnu Vyšetrovaciu komisiu Vojenskej kancelárie prezidenta republiky na zistenie príčiny Štefánikovej smrti viedol český generál Stanislav Čeček. Tohto generála, ako najvyššieho veliteľa č.-s. légii vo Vladivostoku, vyznamenal Štefánik 16. nov. 1918, počas svojej cesty na Sibír, prvým česko-slovenským významaním - Radom Sokola s mečmi. Rad navrhol sám Štefánik v USA a nechal ho vyhotoviť v Japonsku. Vo vyšetrovacej správe z r. 1927 sa o. i. uvádza: „Ak by sa aj pripustila možnosť, že sa strieľalo, nemožno hovoriť o nejakom zlom úmysle, ale len o nešťastnej náhode, spôsobenej prenáhlenosťou a nerozpoznaním lietadla.“! Toto napíše prezidentská vyšetrovacia komisia? Veď úlohou vyšetrovacej komisie je vyšetriť a nie zaznamenať dohady! A prečo je vyšetrovanie tak závažnej udalosti aktuálne až o 8 rokov po incidente?! A aj to len pre neústupnosť ďalšieho očitého svedka Michala Lechtu z Ivánky. Keď videl, že už roky sa vláda ani armáda k vážnemu vyšetrovaniu nepriberá, v sept. 1926 napísal list priamo prezidentovi Masarykovi, v ktorom žiadal o audienciu, aby mohol svedčiť ako došlo k Štefánikovej smrti r. 1919. Na pokyn pre-

zidentskej kancelárie poslal písomné svedectvo a keď nedostal nijakú odpoveď, r. 1927 písomne pohrozil, že bude nútený postúpiť vec francúzskym orgánom. To už išlo do tuhého! Namiesto vypočutia ho najprv povolali na vojenské cvičenie, potom zatkli. Nakoniec vrchnosť usúdila, že súd s ním by azda narobil viac neprijemností, než dodatočné oficiálne vyšetrovanie. Veď mnohí odvážnejší svedkovia „sa záhadne stratili“, iní boli hrozbami umlčaní. A tak po vydaní vyšetrovacej správy (bez podpisu autorov!), ktorú dokonca aj sám gen. Čeček odmietol podpísať(!), sa následná smrť gen. M. R. Štefánika odlo-

JAROSLAV LONGAUER

Milan Rastislav Štefánik

Jeho život a zahraničný odboj v 1. svetovej vojne

žila ad acta. A gen. Čeček? Ten bol r. 1929 prevelený z Prahy do Českých Budějovic a na druhý rok zomrel na divnú otravu - jedom z goliera uniformy [Kautský, s. 78, 261]!

4. mája 1919 dopoludnia, nedlho pred haváriou Štefánikovo lietadla, telegrafuje z Prahy prezident Masaryk ministrom zahraničia Benešovi do Paríža: „Rozšírila sa správa, že zajtra príde Štefánik - som zvedavý“. Rozšírila sa...? Vari sa prezident o návrate svojho ministra generála Štefánika z Talianska dozvedá len tak, voľakde na ulici? Preto ani nevie presne, či príde alebo príletí, a kedy? Zajtra? A na čo je tak veľmi zvedavý? Mnoho otázok, ale tu sa namiesto odpovede ponúka ďalšia otázka: Podarí sa Štefánika zastaviť skôr, než vstúpi na slovenskú zem? Aj takto si možno vysvetliť známu historiku, ktorá kolovala v českých kruhoch, opierajúc sa o rozprávanie českého maliara Aloisa Kohouta v Chicagu. Kohout bol priateľom Masarykovo syna Jana a v sobotu 3. mája 1919 sedel v spoločnosti priateľov, kam chodieval aj Jan. Toho dňa prišiel tam Jan celý vydesený a povedal: „Idem od otca a bojím sa, že zajtra celá Praha a republika bude plná čiernych zástav. Bojím sa, že tomu už nikto nezabráni.“

„Akcia“ na prílet Štefánika bola teda dobre zorganizovaná: Masaryk v Prahe, Beneš v Paríži. Ale veď Štefánika mali, najmä pre jeho neodškriepiteľné zásluhy o vznik republiky, obaja víťazi - po prvý raz po vojne - doma v Bratislave! Aj Vavrovi Šrobárovi, ministrom pražskej vlády s plnou mocou pre správu Slovenska, ktorý mal svoju bratislavskú ministerskú kanceláriu vo vládnej budove pri Dunaji, mohol prezident oznámiť, že by nebolo vhodné, aby Štefánika vítali v Bratislave ako ministra vojny, keď je už prakticky zosadený. Bolo by preda smiešne, aby gen. Piccione jeden deň Štefánika vítal ako svojho nadriadeného a na druhý deň by to už neplatilo. A tak Šrobár odviezol Piccioneho do Skalice na „dôležitú slávnosť“ sadenia Lipky slobody! O „dôstojné privítanie“ ministra vojny gen. Štefánika sa mali postarať poverení traja vyšší úradníci! Dokonalé alibi. Nik nebude môcť vziať do podozrenia najvyšších predstaviteľov č.-s. štátu, že by so zostrelým lietadlom mohli mať čo dočinenia!

Masaryk s Benešom „odpísali“ Štefánika hneď, len čo nastúpil na ďalekú a strastiplnú cestu na Sibír. Vedeli, že takáto „misia“ je vzhľadom na smerovanie cesty (Paríž - Atlantický oceán - USA - Tichý oceán - Japonsko - Vla-

divostok - Sibír a potom naspäť!) dlhodobá a na pôde revolučného Ruska najvyššie riskantná a nebezpečná. Predpokladali tiež, že jeho naskutku chatrné zdravie takýto nápor nevydrží. Nuž, a keď sa Štefánik napriek všetkému po siedmich mesiacoch zo Sibíri „neprozreteľne“ vrátil, vzbudil u nich nervozitu a niet sa čomu diviť, že sa s nimi názorovo rozišiel, najmä v otázke postavenia Slovenska v novom štáte. Preto sa im stal nepohodlným partnerom - už ho nepotrebovali: „Murín prácu spravil, murín môže ísť!“

Oficiálna pražská verzia príčiny havárie sa však od počiatku pridržala tzv. „nepriazne počasia“. V Prahe to-

viť dobre vedeli, že Štefánik ako „muž najväčších zásluh“, jeden z hlavných vodcov, zakladateľov a prvoradých činiteľov slobodného č.-s. štátu, by sa nikdy neuspokojil s povojnovým postavením Slovenska v ňom, aké mu v Prahe pripravili. Veď už aj v prvej reprezentácii nového štátu (zostavenej v čase, kým bol Štefánik ešte na ceste na Sibír) sa mu „ušlo“ iba podradné a v povojnovom čase úplne nedôstojné, ba priam smiešne miesto ministra vojny, keď post ministra národnej obrany obsadil V. Klofáč. Tým už vtedy Praha dala najavo „na diaľku“ do Japonska aj samotnému Štefánikovi, že s ním ďalej neráta!

Pochovaný je spolu s celou osádkou lietadla v hrobe vytesanom do skalného brala na Bradle, kde mu r. 1928 postavil jeho starší krajan architekt Dušan Jurkovič dôstojnú travertínovú mohyľu, vtedy najlepší pamätník tohto druhu v strednej Európe. A čo prezident Masaryk spolu s Benešom? Nielenže neprišli Štefánikovi 10. mája 1919 na pohreb, ale v septembri 1928 odmietli aj účať na pietnej slávnosti na Bradle! Isteže nebude ťažké domyslieť si prečo...

Ako sa mohlo stať, že havarované lietadlo bolo rýchlo rozobrané, bez možnosti preskúmania? Nikto nepodnikol detailné vyšetrovanie a príčina havárie sa „zvalila“ na silný vietor, hoci podľa výpovedí svedkov žiadny vietor nebol! Spisy o Štefánikovi z archívov ministerstva národnej obrany, ministerstva vnútra i spravodlivosti si dal Beneš vytiahnuť a vzal si ich!

Našiel sa však v bratislavskom štátnom zastupiteľstve veľký protokol, ktorý obsahoval niekoľko sto strán spisov a protokolov referujúcich o celkovom vyšetrovaní Štefánikovej smrti. Bol podpísaný sekčným šéfom pražského ministerstva spravodlivosti Dr. Lányim. Bol súhrnom iných protokolov a úradne potvrdzoval, že do Štefánikovo lietadla sa strieľalo. Bol tam zoznam vojakov, ktorí sa k tomu priznali. Bolo tam osvedčenie dôstojníkov, čo sa priznali, že dali rozkaz na strelbu, ktorý dostali z vyšších miest. Štábný kapitán Krámer, ktorý býval v blízkosti kasární a stál pred domom, uvádza: „Počul som ako sa po lietadle strieľalo z delostreleckých kasární. Podobne uvádza vo svojom svedectve nadporučík Kirinovič, že počul niekoľko minút trvajúcu paľbu z pušiek od vzozatajských kasární.“

Nedobrou skúsenosťou so Štefánikovou haváriou mal novinár Vladimír Kedrovič potom, čo r. 1927 na po-

vale vládnej budovy blízko Starého mosta v Bratislave objavil uniformu gen. M. R. Štefánika. Jeho pozornosť neuniklo poškodenie látky na ľavej strane, čo dalo podnet k podozreniu, že podivné diery neboli „spôsobené molami“, ale priestrelom! Teda Štefánik mohol byť potom, čo dopadol na zem, ešte aj zastrelený! Nie je absurdné, že Krajský súd odsúdil Kedroviča r. 1930 na tri mesiace väzenia, podmienčne na rok za „zneuctenie uniformy“ (!).

Príčina smrti zastrelením po dopade na zem, nie je úplne vylúčená. Nie je žiadnou nezvyklosťou vykonávať exhumácie telesných pozostat-

kov aj po viacerých rokoch. A v prípade Štefánika by sa mohlo zistiť, čo mal pri smrti zlomené a tiež dokázať, alebo vyvrátiť, či bol aj zastrelený. Prvý, kto o vykonanie exhumácie požiadal, je historik Milan Augustín. Nič také sa však neuskutočnilo.

Je zaujímavé, ako Benešove osobnostné vlastnosti výstižne charakterizoval r. 1923 Dr. Lev Sychrava (1887-1958), český právnik, novinár, účastník zahraničného odboja, vlastnými Benešovými slovami: „Púšťam sa do boja, len keď viem, že vyhrám. Viem, že som nepostrádateľný... Viem ísť k cieľu aj cez mŕtvolky. Viem aj zabiť...“! [Kautský, s. 272].

Keď bola v Prahe r. 1923 založená slobodomurárska Národní Veliká Lóže Československá, v Prahe zriadila lóžu Pravda vítězí, do ktorej bol 19. feb. 1927 ako brat zasvätený aj Eduard Beneš. Jeho slobodomurársky Mistrovský list č.2 uvádza, že zvýšenú mzdu obdržal 20. dec. 1927 a na majstra bol povýšený 3. jan. 1928.

R. 2002 francúzsky historik Dr. Alain Soubigou vydal monografiu o T. G. Masarykovi, kde podľa odtajnených francúzskych archívov uvádza, že je zdokumentované Masarykovo rozhodnutie o fyzickej likvidácii svojich odporcov. Masaryk najal (pozn.: počas svojho pobytu v Rusku od 5. mája 1917 do 8. marca 1918 ako agent britskej a americkej tajnej služby pod krycím menom Thomas George Marsden) ruského anarchistu Savinkova na zabitie V. I. Lenina. Lidové noviny si 27. februára 2002 vyžiadali interview od francúzskeho historika a uviedli aj dotaz i poznámku, že ním v knihe uvádzané nevyberané prostriedky sú v rozpore s predstavou českej verejnosti o humanizme T. G. Masaryka. Soubigou v interview odmietol túto vraj romantickú predstavu takto: „Masaryk premýšľal politické násilie až do krajnosti (pozn. podobne ako bolševici), až do fyzickej likvidácie protivníka. Popierať túto jeho schopnosť znamená zbaviť ho toho, čo ho urobilo veľkým...“ [Kultúra, 18/2006, s. 8].

Keď sa Masaryk 21. dec. 1918 vrátil po štyroch rokoch do Prahy, avšak už ako „prezident-osloboditeľ“, nová ústava sa mu nepáčila, lebo mu dávala „málo právomocí“. Jej novelizáciu si vynútil 23. mája 1919 (dva týždne po Štefánikovom pohrebe, na ktorý spolu s Benešom odmietli prísť!). Nová ústava dala Masarykovi právo menovať vládu, čím sa de facto spochybnilo rozdelenie moci podľa výsledku volieb! [Kautský, s. 233 a nasl.]. Získal tým postavenie monarchu, obdobné po-

staveniu cisára Františka Jozefa I. v Rakúsko-Uhorsku. Našťastie Masaryk nebol najhorší despot, vytýčil obyvateľom ideály, ktoré sa neuplatnili v praxi. Bol sám sebe ideálom.

Masarykove idey boli scestné. Neexistoval národ československý, neexistovala oddanosť husitskému programu, ani sa československý štát nestal trvalou hrádzou proti nemeckému tlaku na východ... Naopak, pod vedením svojho nástupcu Beneša sa československý štát neskôr stal najzápadnejšou baštou východného bloku za železnou oponou [Kautský, s. 234].

Oslobodzovací proces Slovenska spod nadvlády maďarského despotizmu v Uhorsku je pevne zviazaný s udalosťami 1. svetovej vojny a najmä s činnosťou generála Dr. M. R. Štefánika v nej. Tento dôležitý úsek slovenských dejín preto vyniká na pozadí pohnutého života a tragického osudu „veľkého syna slovenského národa“, ktorý neváhal mnohokrát s nasadením života podstúpiť neľahkú borbu za oslobodenie vlastného národa. Sotva sa dá považovať za nadnesené tvrdenie, že bez Štefánikových významných vojenských a diplomatických zásluh by na konci 1. svetovej vojny Česko-Slovenská republika nebola vznikla! Lebo veď o povojnovom usporiadaní Európy hlavnou mierou rozhodovali víťazné mocnosti a fakticky ich vojenské veliteľstvá. Krátko po 2. svetovej vojne (t. j. v čase Benešovej 2. ČSR) si gymnazisti mohli v slovenskom školskom dejepise o Štefánikovi prečítať hlavne to, že to bol „buržoázny politik“, ktorý počas 1. svetovej vojny „leštil kľučky“ prof. Masarykovi pri dôležitých rokovaniach v Paríži! Takto „česká hegemonia“ poučovala „slovenskú kolóniu“ a znevažovala oslobodenecké zásluhy Štefánika. Pritom v skutočnosti je však pravda taká, že dovtedy prakticky neznámy Masaryk „vystúpil na scénu“ až vtedy, keď mu Štefánik sprostredkoval 3. feb. 1916 prijatie u francúzskeho ministerského predsedu Aristida Brianda. Program č.-s. zahraničného odboja predniesol a rokovanie viedol vlastne sám Štefánik, keď Masaryk mlčky sedel, lebo po francúzsky hovoriť nevedel. Navyše, v tomto ohľade musel r. 1919 pravdu priznať aj sám Beneš: „...dľuzno zejména zdůrazniti, že cestu k politickým kruhům, k jednotlivým vládam, speciálně francouzské a italské, otevřel našemu hnutí on.“!

A kedy sa zo Sibíri vrátili domov č.-s. legionári? Ich návrat bol problémom nielen politickým, ale po vojne aj finančným. A lodí bolo málo... Nakoniec o všetkom zrejme rozhodli Američania a Briti. Totiž, polovicu lodnej prepravy zaistili Američania, tretinu Briti. Na ostatných (Japonci, Francúzi, Taliani a dokonca jedna č.-s. loď) pripadlo iba 17 percent prepravy. Transporty sa však začali až o dva roky po októbrovom prevrate r. 1917, keď už ruskí bolševici držali moc krvavým terorom pevne vo svojich rukách. Trvali trištvrte roka, od decembra 1919 do septembra 1920. Lodných transportov bolo spolu 42. Odviezli vyše 60 000 osôb, z toho bolo 3 004 dôstojníkov, 53 455 vojakov a poddôstojníkov, 4 914 invalidov, 1 726 žien a 717 detí [Kautský, s. 238]. Lode sa z Vladivostoku plavili buď východnou cestou cez Tichý oceán do USA a Kanady a potom cez Atlantik, alebo západnou cestou okolo Číny a cez Indický oceán a Suez, do Terstu.

(Pokračovanie v budúcom čísle)